

De schakelklasleerlingen verder gevolgd

Het tweede vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of
2007/08 in een schakelklas hebben gezeten

DE SCHAKELKLASLEERLINGEN VERDER GEVOLGD

De schakelklasleerlingen verder gevolgd

Het tweede vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten

L. Mulder
I. van der Veen
M. Derriks
D. Elshof

De particuliere prijs van deze uitgave is €15,00
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024-363 35 00.
Foto omslag: Nationale Beeldbank

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Mulder, Lia.

De schakelklasleerlingen verder gevolgd. Het tweede vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten. | L. Mulder, I. van der Veen, M. Derriks & D. Elshof – Nijmegen: ITS

ISBN 978 – 90 – 5554 – 443 – 1

NUR 840

Projectnummer: 34000593

© 2012 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

In het kader van de landelijke evaluatie schakelklassen is in schooljaar 2006/07 en 2007/08 door het ITS en Kohnstamm Instituut onderzoek uitgevoerd naar de implementatie, organisatie, werkwijze en effecten van de schakelklas. De resultaten van de onderzoeken waren veelbelovend. De taalprestaties van de schakelklaskinderen waren in het schakeljaar in het algemeen meer omhoog gegaan dan die van qua prestaties en achtergrondkenmerken vergelijkbare kinderen die niet in een schakelklas hadden gezeten, en vrijwel alle betrokkenen waren positief en enthousiast over (het werken in) de schakelklas.

Het belangrijkste doel van de schakelklas is dat de kinderen na het schakeljaar met succes de schoolloopbaan in de reguliere klas kunnen vervolgen, en wellicht kunnen doorstromen naar een hogere vorm van voortgezet onderwijs dan zónder schakelklas mogelijk zou zijn. Of die lange-termijn doelstellingen worden bereikt, kan worden vastgesteld door de schoolloopbanen van schakelklaskinderen verder te volgen.

In opdracht van het ministerie van OCW hebben het ITS en Kohnstamm Instituut in schooljaar 2009/10 en 2010/11 een onderzoek naar de verdere schoolloopbanen van de voormalige schakelklaskinderen uitgevoerd. De resultaten van het laatste onderzoek (2010/11) worden in het voorliggende rapport beschreven. Het gaat over de onderwijsprestaties van de voormalige schakelklaskinderen aan het eind van het basisonderwijs en over hun verdere schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs. De resultaten geven een indicatie van de effecten van de schakelklas op de langere termijn.

Lia Mulder (ITS)

Ineke van der Veen (Kohnstamm Instituut)

Managementsamenvatting

In opdracht van het ministerie van OCW hebben het ITS in Nijmegen en het Kohnstamm Instituut in Amsterdam in schooljaar 2006/07 en 2007/08 onderzocht welke varianten schakelklassen er waren opgezet, welke ervaringen de betrokkenen hadden met de uitvoering, en wat de effecten van de schakelklas waren op de taal, lees- en rekenprestaties van de kinderen en op hun zelfvertrouwen, gedrag en schoolwelbevinden. De resultaten van die onderzoeken lieten in het algemeen een positief beeld zien: de (overwegend allochtone) schakelklaskinderen hebben in beide schooljaren wat taal betreft méér leerwinst geboekt dan vergelijkbare kinderen in de controle-groep, zonder dat dit ten koste is gegaan van de rekenprestaties. Ook de kopklas had opgeleverd wat er van werd verwacht: de kopklassers hebben na het schakeljaar hogere scores op de Cito Eindtoets gehaald en hogere adviezen voor voortgezet onderwijs gekregen dan vóór de schakelklas. In het algemeen werd het (gedeeltelijk) onderwijs krijgen in een aparte groep niet als negatief ervaren. De leerlingen voelden zich op hun gemak in de schakelklas en hadden niet het gevoel dat ze gestigmatiseerd werden.

De extra leerwinst die de schakelklaskinderen in het schakeljaar hebben gehaald, was niet altijd afdoende om de achterstand ten opzichte van hun klasgenoten helemaal weg te werken. Daarvoor was de achterstand bij aanvang van de schakelklas te groot. Vooral bij de jongere kinderen was het prestatieniveau op het moment dat ze weer naar de reguliere klas overstapten gemiddeld genomen nog steeds ongunstiger dan die van klasgenoten met een vergelijkbare sociaal-etnische achtergrond. Maar door de extra leerwinst in het schakeljaar was de achterstand uiteraard minder groot dan deze geweest zou zijn als de kinderen *niet* in een schakelklas hadden gezeten.

Om de vraag te beantwoorden hoe het met de voormalige schakelklasleerlingen ná de schakelklas verder is gegaan, zijn twee vervolgonderzoeken uitgevoerd. Voor kinderen die in 2006/07 in een schakelklas hadden gezeten was dat respectievelijk 2 en 4 jaar na de schakelklas, voor kinderen die in 2007/08 in een schakelklas hadden gezeten was dat respectievelijk 1 en 3 jaar na de schakelklas.

De centrale vraag in de vervolgonderzoeken was of de schakelklaskinderen ook op de langere termijn profijt hebben van de extra leerwinst die ze in het schakeljaar hebben geboekt.

Eerste vervolgonderzoek: 1 of 2 jaar na de schakelklas

Het eerste vervolgonderzoek ging over de onderwijspositie 1 jaar (voor schakelklas-kinderen uit 2007/08) of 2 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2006/07) na de schakelklas. Uit dat onderzoek bleek dat bij de leerlingen die in een *onderbouw-schakelklas* hadden gezeten en nog steeds in het basisonderwijs zaten, de extra leerwinst bij Woordenschat en Rekenen weer wat was weggeëbd. Wat Begrijpend Lezen en Technisch Lezen betreft wisten ze de extra leerwinst wel vast te houden.

Met de leerlingen die in een *bovenbouw-schakelklas* hadden gezeten en inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan, ging het 1 of 2 jaar na de schakelklas over de hele linie goed. Door het volgen van de schakelklas was hun prestatieniveau aan het eind van het basisonderwijs hoger dan wanneer zij géén schakelklas gevolgd zouden hebben, en dit hogere niveau was ook in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs nog duidelijk zichtbaar.

De resultaten over de voormalige *kopklassers* in het voortgezet onderwijs stemden 1 of 2 jaar na de kopklas eveneens tot optimisme. Door het volgen van de kopklas gingen de leerlingen naar een hoger schooltype dan ze zonder de kopklas gedaan zouden hebben, en ze konden in dat hogere type goed meekomen. De investering van één jaar extra onderwijs in de kopklas hadden ze meer dan goed gemaakt.

Tweede vervolgonderzoek: 3 of 4 jaar na de schakelklas

In schooljaar 2010/11 is nogmaals een vervolgonderzoek bij de voormalige schakelklasleerlingen uitgevoerd, nu 3 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2007/08) of 4 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2006/07) na het schakeljaar. De resultaten van dit tweede vervolgonderzoek, tevens het laatste van de reeks onderzoeken die in het kader van de landelijke evaluatie schakelklassen zijn uitgevoerd, zijn in het voorliggende rapport beschreven.

In het basisonderwijs is het tweede vervolgonderzoek om onderzoekstechnische reden beperkt gebleven tot de leerlingen die in 2010/11 in groep 8 zaten, en in groep 4 of groep 5 in een schakelklas hadden gezeten. Bij de basisschool zijn de scores op de Cito-Eindtoets en de adviezen voor voortgezet onderwijs van deze kinderen opgevraagd. De voormalige schakelklasleerlingen die inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan, zijn in het tweede vervolgonderzoek weer allemaal gevolgd. Aan de vo-scholen is gevraagd op welk schooltype de voormalige kopklassers en andere schakelklaskinderen in 2010/11 zaten, en wat hun meest recente rapportcijfers waren.

Van vrijwel alle voormalige schakelklaskinderen die bij het eerste vervolgonderzoek waren betrokken, hebben we ook in het tweede onderzoek informatie over hun verdere schoolloopbaan ontvangen. Het betreft 102 leerlingen in groep 8 van het basison-

derwijs, waarvan 70 leerlingen die in 2006/07 in een schakelklas hebben gezeten (respons 96%) en 32 in 2007/08 (respons 94%). De respons in het voortgezet onderwijs lag rond de 82 procent, en leverde informatie op over 206 voormalige kopklassers (96 uit 2006/07 en 110 uit 2007/08) en 228 voormalige schakelklasleerlingen die in een ‘gewone’ schakelklas hebben gezeten (52 uit 2006/07 en 176 uit 2007/08).

Hieronder zetten we de belangrijkste resultaten van het tweede vervolgonderzoek op een rij.

Resultaten tweede vervolgonderzoek

De voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs

In het eerste vervolgonderzoek leek het erop dat de voormalige schakelklasleerlingen bij Woordenschat en Rekenen opnieuw een achterstand aan het opbouwen waren. Maar wanneer we nu kijken naar de Cito-scores en de adviezen van deze leerlingen in groep 8, dan vinden we daar geen aanwijzingen meer voor. De voormalige schakelklasleerlingen hebben zich hersteld en hun prestaties zijn weer verbeterd.

Wel moet worden opgemerkt dat de vergelijking tussen de Cito-scores van deze tweede vervolgmeting en de taalscores die bij de eerste vervolgmeting zijn gehaald niet helemaal zuiver te maken zijn, omdat in het onderdeel Taal van de Cito-Eindtoets verschillende taalgebieden zijn samengevoegd. Het onderscheid tussen Woordenschat, Technisch lezen en Begrijpend lezen zoals bij de eerste vervolgmeting was gemaakt, is daardoor bij de tweede vervolgmeting niet mogelijk zodat onduidelijk blijft hoe de afzonderlijke taalgebieden zich hebben ontwikkeld.

De adviezen die de voormalige schakelklaskinderen krijgen zijn iets lager dan die aan kinderen uit de controlegroep worden gegeven, maar de verschillen zijn nog maar klein.

De voormalige kopklassers in het voortgezet onderwijs

In het eerste vervolgonderzoek luidde de conclusie dat de kopklas de investering van 1 jaar extra waard is geweest. Deze conclusie geldt een jaar later, bij het tweede vervolgonderzoek, nog steeds. Drie jaar (voor kopklassers uit 2007/08) of vier jaar (voor kopklassers na 2007/08) na de kopklas gaan de leerlingen naar hogere schooltypen, stromen ze minder af en/of blijven ze minder zitten dan kinderen met een vergelijkbare sociaal-etnische achtergrond en een vergelijkbare score op de Cito Eindtoets die géén kopklas hebben gevolgd.

Uit de gemiddelde cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde in de diverse onderwijstypen kan worden afgeleid dat de voormalige kopklasleerlingen gemiddeld ge-

nomen het niveau in het voortgezet onderwijs in het vierde jaar wat betreft Nederlands, Engels en wiskunde wel aankunnen. De cijfers voor die vakken zijn voldoende of net voldoende. Alleen het gemiddelde cijfer voor Engels van de voormalige kopklassers uit 2006/07 is onvoldoende.

De voormalige ‘overige’ schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs

Er zijn vier groepen voormalige schakelklasleerlingen (geen kopklassers) onderzocht die in respectievelijk 2007/08, 2008/09, 2009/10 en 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. De meeste leerlingen die in schooljaar 2010/11 de overstap naar het voortgezet onderwijs hebben gemaakt, zaten vóórdat zij naar de schakelklas gingen in groep 5. Leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, zaten voor de schakelklas merendeels in groep 6, en de meeste leerlingen die in 2007/08 of 2008/09 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd, zaten voor de schakelklas in groep 7.

Voor deze vier groepen voormalige schakelklasleerlingen is een vergelijking met de controlegroep gemaakt. De controlegroep stond uit leerlingen die geen schakelklas hebben gevolgd, maar wel een vergelijkbare score hebben gehaald op de Cito-Eindtoets aan het eind van groep 8, vergelijkbare leercapaciteiten bezitten en een vergelijkbare etnische achtergrond hebben.

Net als bij het eerste vervolgonderzoek laat de vergelijking zien dat de voormalige schakelklasleerlingen het hogere niveau dat zij dankzij de schakelklas hebben bereikt, hebben vastgehouden (instroomjaren vo 2007/08 en 2009/10) en soms zelfs hebben uitgebouwd (instroomjaren vo 2008/09 en 2010/11).

Uit de gemiddelde rapportcijfers kan worden afgeleid dat de vier groepen voormalige schakelklasleerlingen goed mee kunnen komen in het voortgezet onderwijs. De gemiddelde cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde zijn in het algemeen voldoende, en wijken nauwelijks af van de gemiddelde cijfers van de controlegroep.

Conclusie

Bij het eerste vervolgonderzoek zag het er naar uit dat de leerlingen die in een onderbouw-schakelklas hadden gezeten na terugkeer in de reguliere klas weer een achterstand aan het opbouwen waren. Maar daar blijkt aan het eind van het basisonderwijs toch geen sprake van te zijn. De terugval is dus tijdelijk geweest.

Bij leerlingen die in een bovenbouw-schakelklas of kopklas hebben gezeten (groep 5 of hoger) is de verdere loopbaan soepel verlopen. Zij hebben inmiddels allemaal de overstap naar het voortgezet onderwijs gemaakt en ze kunnen daar, zonder terugval, goed meekomen. In aanmerking genomen dat deze leerlingen mét een achterstand in een schakelklas zijn geplaatst, luidt de eenduidige conclusie dat ze die achterstand in

het schakeljaar hebben ingehaald en het resultaat van die inhaalslag hebben weten vast te houden tot in het voortgezet onderwijs.

Het blijft de vraag waarom leerlingen uit de onderbouw-schakelklassen direct na terugkeer in de reguliere klas een terugval lieten zien en de leerlingen uit de bovenbouw-schakelklassen niet. Wellicht was de overgang naar de gewone klas met meer kinderen en minder aandacht voor de jonge kinderen groter, of gaat de intensieve aandacht voor taal bij jongere kinderen meer ten koste van andere vakken (rekenen) dan bij oudere kinderen. Het kan ook zijn dat het voor leerkrachten gemakkelijker is om oudere kinderen voor de schakelklas te selecteren dan jongere kinderen, omdat ze hun capaciteiten en motivatie beter in kunnen schatten.

We weten niet in hoeverre de voormalige schakelklaskinderen in de reguliere klas nog extra begeleiding hebben ontvangen en wat dan de aard van dergelijke begeleiding is geweest. Maar gezien de aanvankelijke terugval in de reguliere klas is het zeker aan te bevelen om met name jonge schakelklasleerlingen ook ná het schakeljaar nog extra begeleiding te geven, en het schakeljaar te beschouwen als een onderdeel van een integrale aanpak die niet gedurende één jaar, maar gedurende de hele schoolloopbaan vorm moet krijgen.

Ondanks het feit dat we niet alle vragen over de schakelklassen kunnen beantwoorden, sluiten we de landelijke evaluatie schakelklassen na zes jaar positief af. In het schakeljaar zelf is de achterstand voor een groot deel ingelopen en daar profiteren de kinderen de jaren daarna nog steeds van. Deze gunstige resultaten rechtvaardigen de conclusie dat schakelklassen een goed instrument kunnen zijn om onderwijsachterstanden te bestrijden.

Inhoud

Voorwoord	v
Managementsamenvatting	vii
1 Inleiding	1
2 Opzet onderzoek naar de schoolprestaties en -loopbanen van de voormalige schakelklasleerlingen	5
2.1 De oorspronkelijke groep schakelklasleerlingen	5
2.2 De onderzoeksgroep in schooljaar 2010/11	6
2.3 Dataverzameling	8
2.4 Controlegroep	8
2.5 Respons	9
2.5.1 Basisonderwijs	9
2.5.2 Voortgezet onderwijs	9
3 Voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs	13
3.1 De samenstelling van de groep 8 leerlingen	13
3.2 De Cito-scores	14
3.3 De adviezen	17
4 De voormalige kopklasleerlingen in het voortgezet onderwijs	21
4.1 Inleiding	21
4.2 De voormalige kopklasleerlingen in het derde en vierde jaar van het voortgezet onderwijs	21
4.2.1 Schooltype en doorstroom	21
4.2.2 Rapportcijfers	28
4.3 De onderwijspositie in het derde en vierde jaar vergeleken met het advies	28
4.4 De onderwijspositie van de voormalige kopklasleerlingen vergeleken met de controlegroep	30
4.4.1 De leerjarenladder	30

5 Overige voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs	35
5.1 Inleiding	35
5.2 De voormalige schakelklasleerlingen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs	35
5.3 De voormalige schakelklasleerlingen in het vierde, derde en tweede jaar van het voortgezet onderwijs	37
5.3.1 Schooltypen en doorstroom	37
5.3.2 Rapportcijfers	42
5.4 Vergelijking met de controlegroep	43
6 De belangrijkste conclusies	45
6.1 Inleiding	45
6.2 Resultaten tweede vervolgonderzoek	47
6.2.1 De voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs	47
6.3 De voormalige kopklassers in het voortgezet onderwijs	47
6.4 Voormalige ‘overige’ schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs	49
6.5 Conclusie	51
Literatuur	55

1 Inleiding

Sinds 1 augustus 2006 stelt de overheid in het kader van het Onderwijsachterstandenbeleid middelen beschikbaar voor schakelklassen voor autochtone en allochtone kinderen met een grote achterstand in de Nederlandse taal. In een schakelklas krijgen leerlingen een jaar lang intensief taalonderwijs, óf in een aparte klas tijdens de reguliere schooltijden (voltijds of deeltijds), óf tijdens extra lessen na schooltijd (verlengde schooldag). De schakelklas kan parallel aan groep 1 t/m 8 worden opgezet, maar ook als extra jaar tussen de reguliere groepen (bijvoorbeeld tussen groep 3 en 4), als instroomgroep voorafgaand aan groep 1 of als een kopklas na groep 8. Het onderwijs in de schakelklas moet erop gericht zijn om de taalachterstand te verminderen, zodat de leerling na het schakeljaar het onderwijs in de reguliere klas kan vervolgen, of in het geval van de kopklas, kan doorstromen naar een hogere vorm van voortgezet onderwijs.

Onderzoek in het schakeljaar

In opdracht van het ministerie van OCW hebben het ITS en het Kohnstamm Instituut direct na de start van de schakelklassen onderzocht welke varianten er werden opgezet, wat de ervaringen waren met de uitvoering, en wat de effecten van de verschillende varianten waren op de taal, lees- en rekenprestaties van de kinderen en op hun zelfvertrouwen, gedrag en schoolwelbevinden.

De resultaten van een pilot-onderzoek en de onderzoeken die in de schooljaren 2006/07 en 2007/08 zijn opgezet, lieten in het algemeen een positief beeld zien¹: de (overwegend allochtone) schakelklaskinderen hadden in alle drie de schooljaren wat taal betreft méér leerwinst geboekt dan vergelijkbare kinderen die *niet* in een schakelklas hadden gezeten, zonder dat dit ten koste was gegaan van de rekenprestaties. Ook de kopklas had opgeleverd wat er van werd verwacht: de kopklassers hadden na het schakeljaar hogere scores op de Cito Eindtoets gehaald en hogere adviezen voor voortgezet onderwijs gekregen. Behalve deze ‘harde’ positieve effecten, bleken ook de ervaringen van de betrokkenen gunstig. Het (gedeeltelijk) onderwijs krijgen in een aparte groep werd door de schakelklaskinderen niet als negatief ervaren. Ze voelden

¹ L. Mulder, A. van der Hoeven en G. Ledoux (2007). *De opbrengsten van de pilot schakelklassen*. Nijmegen: ITS.

L. Mulder e.a. (2008). *Inrichting en effecten van schakelklassen. Resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2006/07*. Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.

L. Mulder e.a. (2009). *Inrichting en effecten van schakelklassen. Resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2007/08*. Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.

zich op hun gemak in de schakelklas en voelden zich niet gestigmatiseerd. Ook hun ouders waren tevreden met de deelname van hun kind en met de vorderingen die in het schakeljaar waren gemaakt. Bij gemeente-ambtenaren, schooldirecteuren, IB'ers en leerkrachten van de schakelklas overheersten eveneens enthousiasme, motivatie en het gevoel met een succesvolle activiteit bezig te zijn.

Het verbeteren van de taalvaardigheid is geen doel op zich; de uiteindelijke doelstelling van de schakelklassen is dat kinderen daarna met succes de schoolloopbaan in de reguliere klas kunnen vervolgen, en liefst doorstromen naar een hogere vorm van voortgezet onderwijs dan zónder schakelklas mogelijk was geweest. Of die doelstellingen worden bereikt, kan worden vastgesteld door de schoolloopbanen van schakelklaskinderen verder te volgen. Het ministerie van OCW heeft het ITS en Kohnstamm Instituut tweemaal opdracht gegeven om een onderzoek naar de verdere schoolloopbanen uit te voeren, namelijk in schooljaar 2009/10 en in 2010/2011. Over het onderzoek in 2009/10 is inmiddels gerapporteerd²; het voorliggende rapport gaat over het onderzoek in 2010/11.

Schoolloopbanen na de schakelklas (onderzoek in 2009/10)

In het schoolloopbaanonderzoek dat in schooljaar 2009/2010 is uitgevoerd, waren zowel de schakelklasleerlingen uit schooljaar 2006/07 als de leerlingen uit 2007/08 betrokken. De leerlingen waren na het schakeljaar weer ingestroomd in een reguliere klas; sommigen in een hogere groep dan waarin ze in de schakelklas zaten, anderen hadden dezelfde groep nog een keer overgedaan. Kinderen die in het schakeljaar in de bovenbouw of in de kopklas zaten, waren inmiddels naar het voortgezet onderwijs gegaan. In het vervolgonderzoek zijn de schoolloopbanen en -prestaties van de voormalige schakelklaskinderen verder gevolgd. Voor kinderen die inmiddels de overstap naar het voortgezet onderwijs hadden gemaakt, was daarvoor de vo-school benaderd; voor de andere kinderen de eigen basisschool.

Het vervolgonderzoek liet zien dat de voormalige schakelklasleerlingen die in schooljaar 2009/10 (dat is 2 of 3 jaar na de schakelklas) in een reguliere klas van het basisonderwijs zaten, met Technisch lezen in het algemeen goed mee konden komen. Ook Begrijpend lezen ging redelijk goed. Maar bij (Lees)woordenschat en Rekenen was de achterstand toch weer groter geworden. De conclusie luidde dat de kinderen ook na het schakeljaar nog extra begeleiding nodig hebben, om te voorkomen dat hun prestaties weer terugvallen. De extra begeleiding zou in ieder geval gericht moeten zijn op woordenschat en rekenen.

2 L. Mulder e.a. (2011). *Onderwijsprestaties en schoolloopbanen na de schakelklas. Een vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten*. Nijmegen: ITS.

Verder bleek dat het goed ging met de leerlingen die in een bovenbouw-schakelklas hadden gezeten en inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan. Het door de schakelklas bereikte niveau hadden ze vastgehouden en soms zelfs uitgebouwd. Ook de voormalige kopklassers hadden in het voortgezet onderwijs een hogere onderwijspositie dan qua sociaal-etnische herkomst en Cito Eindtoetscore vergelijkbare kinderen die géén kopklas hadden gevolgd. Ze hadden de investering van één jaar extra onderwijs meer dan goed gemaakt.

Schoolloopbanen na de schakelklas (onderzoek in 2010/11)

Als afsluiting van het landelijke onderzoek naar de schakelklassen is in schooljaar 2010/11 nogmaals onderzocht hoe het met de voormalige schakelklasleerlingen gaat. Wat het basisonderwijs betreft, is het onderzoek beperkt gebleven tot de leerlingen die in 2010/11 in groep 8 zaten. Die keuze is gemaakt omdat de meeste voormalige schakelklasleerlingen inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan, en er in de lagere groepen nog maar weinig leerlingen zaten. Groep 8 is ook het meest interessant omdat de resultaten van die leerlingen laten zien met welk prestatieniveau het basisonderwijs wordt afgesloten.

De voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs zijn wel allemaal gevolgd.

De resultaten van dit tweede vervolgonderzoek worden in dit rapport beschreven.

Opbouw rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk 2 wordt de opzet van het onderzoek uitgelegd en gaan we in op de aantallen voormalige schakelklaskinderen die bij dit onderzoek zijn betrokken. Hoofdstuk 3 beschrijft de onderwijspositie van de voormalige schakelklaskinderen die in schooljaar 2010/11 in groep 8 van het basisonderwijs zaten. Welke scores hebben ze gehaald op de Cito-Eindtoets, en welke adviezen voor voortgezet onderwijs hebben ze gekregen? En hoe verhouden de scores en adviezen zich tot die van vergelijkbare leerlingen die niet in een schakelklas hebben gezeten?

Hoofdstuk 4 is gewijd aan de prestaties en schoolloopbanen van de kopklassers. In dat hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag of we nog steeds kunnen concluderen dat de kopklas de investering van een jaar onderwijs extra waard is. Kunnen de voormalige kopklassers in het voortgezet onderwijs een hoger niveau aan dan zonder kopklas mogelijk was geweest?

Niet alleen de kopklassers, maar ook andere voormalige schakelklaskinderen zitten inmiddels in het voortgezet onderwijs, namelijk de kinderen die in 2006/07 of 2007/08 in een bovenbouw-schakelklas zaten. In hoofdstuk 5 komen die kinderen aan de orde, en wordt ingegaan op de vraag hoe het nu met deze groep in het voortgezet onderwijs gaat. In hoofdstuk 6 worden de resultaten van het onderzoek samengevat.

2 Opzet onderzoek naar de schoolprestaties en -loopbanen van de voormalige schakelklasleerlingen

2.1 De oorspronkelijke groep schakelklasleerlingen

In de onderzoeken naar de schoolloopbanen van de voormalige schakelklasleerlingen zijn de leerlingen betrokken die in schooljaar 2006/07 of in 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten en toen aan het landelijke onderzoek hebben deelgenomen. In schooljaar 2006/07 ging het om 579 leerlingen. In Tabel 2.1 staat het aantal autochtone en allochtone schakelklaskinderen van dat schooljaar, uitgesplitst naar de groep waarin ze het jaar voorafgaand aan het schakeljaar zaten.

Tabel 2.1 – Aantallen schakelklaskinderen in schooljaar 2006/07 in het onderzoek, uitgesplitst naar de groep waarin ze het jaar daarvoor zaten

Afkomstig uit:	schakelklas	autochtoon	allochtoon	Totaal
instroomgroep/gr. 1	1 of 2	4	63	67
groep 2	2 of 3	21	152	173
groep 3	3 of 4	20	126	146
groep 4	4 of 5	4	27	31
groep 5	5 of 6	2	28	30
groep 6	6 of 7	1	43	44
groep 7	7 of 8	2	24	26
groep 8	kopklas	-	62	62
n leerlingen		54	525	579

Van de 579 schakelklaskinderen in het onderzoek was 90 procent van allochtone afkomst (minimaal één van de ouders is niet in Nederland geboren). In de onderzoeksgroep zaten in groep 5 en hoger vrijwel geen autochtone leerlingen. De onderbouw was sterk vertegenwoordigd: tweederde deel van de kinderen zat het jaar vóór de schakelklas in de peuterspeelzaal of in groep 1, 2 of 3. Tien procent kwam uit groep 8 en zat in het schakeljaar in een kopklas. Een kwart kwam uit een van de middenbouwgroepen.

Het aantal leerlingen dat in schooljaar 2007/08 aan het landelijke onderzoek deelnam, was beduidend hoger dan in 2006/07, zoals te zien is in Tabel 2.2.

Tabel 2.2 – Aantallen schakelklaskinderen in schooljaar 2007/08 in het onderzoek, uitgesplitst naar de groep waarin ze het jaar daarvoor zaten

Afkomstig uit	schakelklas	autochtoon	allochtoon	onbekend	totaal	%
instroomgroep	1	4	49	-	53	3,6
groep 1	1 of 2	39	167	2	208	14,1
groep 2	2 of 3	69	350	6	425	28,9
groep 3	3 of 4	46	239	3	288	19,6
groep 4	4 of 5	9	85	3	97	6,6
groep 5	5 of 6	7	136	5	148	10,0
groep 6	6 of 7	3	73	2	78	5,3
groep 7	7 of 8	2	55	1	58	3,9
groep 8	kopklas	2	109	7	118	8,0
n leerlingen		181	1263	29	1473	

De verdeling over de groepen en de verdeling autochtoon/allochtoon was in 2007/08 ongeveer hetzelfde als het jaar daarvoor. Van de 1473 kinderen die in 2007/08 aan het onderzoek hebben meegedaan, was circa 85 procent van allochtone afkomst. In de onderzoeksgroep zaten relatief weinig autochtone leerlingen afkomstig uit groep 4 en hoger. De onderbouw was opnieuw sterk vertegenwoordigd: tweederde deel van de kinderen zat het jaar vóór de schakelklas in de peuterspeelzaal of in groep 1, 2 of 3. Acht procent kwam uit groep 8 en zat in het schakeljaar in een kopklas. Ongeveer een vijfde deel kwam uit een van de middenbouwgroepen (4, 5 of 6).

2.2 De onderzoeksgroep in schooljaar 2010/11

Na de schakelklas zijn de (meeste) leerlingen weer ingestroomd in een reguliere klas van de basisschool of als ze in een kopklas zaten, naar het voortgezet onderwijs gegaan. De jaren daarna hebben uiteraard steeds meer leerlingen de overstap naar het voortgezet onderwijs gemaakt.

In het schoolloopbaanonderzoek waarover hier wordt gerapporteerd zijn de leerlingen betrokken die:

- A. in schooljaar 2010/11 in groep 8 zaten én
- B. de leerlingen die in schooljaar 2010/11 in het voortgezet onderwijs zaten.

Groep A

In schema 2.1 is te zien dat groep A wordt gevormd door de leerlingen die in schooljaar 2006/07 in een schakelklas zaten en het jaar daarvóór in groep 3, en de leerlingen

die in schooljaar 2007/08 in een schakelklas zaten en het jaar daarvóór in groep 4. Deze leerlingen zijn in schooljaar 2010/11 in groep 8 aanbeland.

Schema 2.1 – Loopbaan in basisonderwijs van de onderzoeksgroep

	cohort 2006/07	cohort 2007/08
schooljaar 2005/06	3	
schooljaar 2006/07	schakelklas	4
schooljaar 2007/08	5	schakelklas
schooljaar 2008/09	6	6
schooljaar 2009/10	7	7
→SCHOOLJAAR 2010/11	8	8

Voor een klein groepje leerlingen in groep 8 geldt dat ze voor de schakelklas in een andere groep zaten. Dat is bijvoorbeeld het geval als ze een 2-jarige schakelklas hebben gevolgd, of als ze na het schakeljaar een keer zijn blijven zitten. Daarbij gaat het om zulke kleine aantallen³ dat deze voormalige schakelklasleerlingen hier verder buiten beschouwing worden gelaten. Voor de groep-8 leerlingen waarover dit vervolgonderzoek gaat, geldt dat het schakeljaar een paralleljaar is geweest, en dat ze na het schakeljaar niet zijn blijven zitten.

Groep B

Groep B wordt gevormd door leerlingen die in schooljaar 2010/11 al in het voortgezet onderwijs zaten. Het zijn in alle gevallen leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 een of meer jaren hoger zaten dan de groep A leerlingen (die in 2010/11 immers in groep 8 zitten). De voormalige schakelklaskinderen uit 2006/07 zaten het jaar daarvoor in groep 4 of hoger, de voormalige schakelklaskinderen uit 2007/08 zaten het jaar daarvoor in groep 5 of hoger. De leerlingen die in schooljaar 2006/07 in een kopklas zaten en in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, kunnen in het onderzoeksjaar (2010/11) dus al in klas 4 van het voortgezet onderwijs zitten. Leerlingen die voor de schakelklas in groep 4 of 5 zaten, zitten daarentegen pas een of twee jaar in het voortgezet onderwijs.

³ Zie L. Mulder e.a. (2011). Onderwijsprestaties en schoolloopbanen na de schakelklas. Een vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten.

2.3 Dataverzameling

Van de leerlingen uit groep A en B zijn de schoolprestaties en -loopbanen in schooljaar 2010/11 opnieuw vastgesteld. Voor het verkrijgen van informatie over groep A is bij de basisschool opgevraagd welke scores de leerling heeft gehaald op de Cito-Eindtoets en welk advies voor voortgezet onderwijs hij/zij heeft gekregen. Voor de groep B-leerlingen is bij de VO-scholen opgevraagd in welke klas en op welk schooltype de leerling in schooljaar 2010/11 zat, en wat zijn/haar rapportcijfers op het meest recente rapport waren.

2.4 Controlegroep

Als controlegroep voor groep A is gebruik gemaakt van het databestand van het landelijke cohort COOL⁵⁻¹⁸, met daarin de gegevens over de adviezen en Cito-scores van circa 12.000 groep 8 leerlingen. Het COOL-bestand is op basis van het herkomstland en opleidingsniveau van de ouders zodanig ‘gewogen’ dat het qua sociaal-etnische achtergrond vergelijkbaar is met de voormalige schakelklasleerlingen. Op basis daarvan is het mogelijk om de gegevens over de voormalige schakelklasleerlingen te vergelijken met de scores en adviezen van leerlingen met een vergelijkbare sociaal-etnische achtergrond.

Als controlegroep voor de leerlingen in groep B is gebruik gemaakt van het laatste vo-bestand van het PRIMA cohortonderzoek (zie Claassen & Mulder, 2006). In dit bestand staan gegevens van circa 7.500 leerlingen die in het basisonderwijs aan PRIMA hebben meegedaan en in schooljaar 2001/02 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. Van deze kinderen zijn achtergrondgegevens en onder andere Cito-scores beschikbaar, en zijn schoolloopbaangegevens plus rapportcijfers van de eerste vier jaar voortgezet onderwijs bekend. Op basis van dit bestand is een controlegroep samengesteld van leerlingen die qua achtergrond vergelijkbaar zijn met ‘onze’ kopklassers en andere voormalige schakelklaskinderen. Door de loopbanen en rapportcijfers van de voormalige schakelklaskinderen te vergelijken met die van de controlegroep, kunnen uitspraken worden gedaan over het (blijvende) effect van de schakelklas/kopklas.

2.5 Respons

2.5.1 Basisonderwijs

Voor het schoolloopbaanonderzoek 2010/11 hebben we gegevens opgevraagd over 109 leerlingen in groep 8: 73 uit het 2006/07-cohort en 36 uit het 2007/08-cohort. De voormalige schakelklasleerlingen uit 2006/07 zaten vóór de schakelklas in groep 3 en de schakelklas was voor hen een paralleljaar. Over 70 van de 73 leerlingen hebben we in 2010/11 nieuwe informatie gekregen (respons 96%).

Wat betreft de groep 8 leerlingen die in 2007/08 in een schakelklas zaten, gaat het om 36 leerlingen die vrijwel allemaal afkomstig waren uit groep 4. Ook voor hen was het schakeljaar een paralleljaar. Twee leerlingen zaten in groep 5; zij hebben de schakelklas als extra jaar gebruikt en blijven hier buiten beschouwing. Resteren dus 34 leerlingen. Over 32 van deze 34 leerlingen hebben we in 2010/11 nieuwe informatie gekregen (respons 94%). In totaal hebben we dus van 102 voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 informatie over hun Cito-scores en adviezen.

2.5.2 Voortgezet onderwijs

Voormalige kopklassers

Uit eerdere metingen was al bekend naar welke school voor voortgezet onderwijs de kopklasleerlingen zijn gegaan. Bij die vo-scholen is informatie opgevraagd over schooltype en klas waarin de betreffende leerlingen in schooljaar 2010/11 zaten. Als de leerling niet meer op de school bleek te zitten, is gevraagd naar welke vo-school de leerling in de tussentijd was gegaan. Vervolgens zijn de gegevens bij deze school opgevraagd. Daarnaast zijn – net als in het eerste vervolgonderzoek – de rapportcijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde op het meest recente rapport opgevraagd. In het voortgezet onderwijs zijn dus geen toetsen afgenomen; de rapportcijfers geven een indicatie of de leerling het niveau wel of niet aankan. In Tabel 2.3 is de respons weergegeven voor de kopklassers.

Tabel 2.3 – Respons vo-loopbaangegevens kopklassen 2010/11

Respons 2010/11	Jaar schakelklas					
	2006/07		2007/08		Totaal	
	%	n	%	n	%	n
geen respons	19	18	15	16	17	34
vo-gegevens bekend naar andere school, geen gegevens nieuwe school	75	72	78	86	77	158
Totaal	100	96	100	110	100	206

Door de benaderde vo-scholen werd over in totaal 84 procent (7%+77%) van de voormalige kopklasleerlingen informatie verstrekt. Van 7 procent hebben we wel informatie van de vo-school ontvangen over de leerling, maar bleek de leerling van school te zijn gegaan en was er geen respons van de nieuwe vo-school, of was niet bekend naar welke vo-school de leerling was gegaan. Uiteindelijk hebben we dus van 77 procent van de leerlingen informatie ontvangen over de klas en het schooltype van de kinderen in schooljaar 2010/11.

Hoewel de nonrespons dit jaar iets hoger is dan vorig jaar (was 11%, is nu 17%), is de respons nog steeds heel bevredigend (was 79%, is nu 77%). Inmiddels is ook van meer kinderen bekend naar welke school ze zijn gegaan, waardoor de groep ‘naar andere school’ kleiner is dan vorig jaar (was 11%, is nu 7%).

Net als in het eerste vervolgonderzoek is de respons voor de kopklasleerlingen uit 2007/08 hoger dan voor die uit 2006/07. Dit is te verklaren door het feit dat het kopklasjaar voor de 2006/07 leerlingen een jaar langer geleden is.

‘Overige’ voormalige schakelklasleerlingen

In het eerste vervolgonderzoek uit 2009/10 zijn van 139 voormalige schakelklasleerlingen gegevens verkregen over hun situatie in het voortgezet onderwijs in dat schooljaar (van 37 die in 2006/07 naar de schakelklas gingen en van 102 in 2007/08). In het onderzoek in 2010/11 is informatie verkregen over een nieuwe groep voormalige schakelklasleerlingen. Toegevoegd is een groep van 89 leerlingen die in schooljaar 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs is gegaan (15 die in 2006/07 naar de schakelklas gingen, en 74 in 2007/08).

Gegevens over de nieuwe groep voormalige schakelklasleerlingen zijn verkregen door aan de directies van de basisscholen te vragen welke voormalige schakelklasleerlingen in 2010/11 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan en naar welke school. Vervolgens is bij deze scholen informatie opgevraagd over schooltype en klas waarin

de betreffende leerlingen in schooljaar 2010/11 zijn ingestroomd en over de meest recente rapportcijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde. Over de ‘oude’ groep voormalige schakelklasleerlingen zijn bij de betreffende vo-scholen dezelfde gegevens opgevraagd: schooltype en klas in schooljaar 2010/11 en de meest recente rapportcijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde.

Als een leerling niet (meer) op de school bleek te zitten, is gevraagd naar welke school de leerling was gegaan en zijn de gegevens vervolgens bij deze school opgevraagd.

In Tabel 2.4 is de respons weergegeven met betrekking tot de ‘overige’ (niet-kopklas) voormalige schakelklasleerlingen.

Tabel 2.4 – Respons ‘overige’ (niet- kopklas) voormalige schakelklasleerlingen

	Jaar schakelklas					
	2006/07		2007/08		Totaal	
	%	n	%	n	%	n
geen respons	31	16	17	30	20	46
vo-gegevens bekend	65	34	72	126	70	160
naar andere school, geen gegevens						
nieuwe school	4	2	11	20	10	22
Totaal	100	52	100	176	100	228

Door de benaderde vo-scholen is over in totaal 80 procent (70% + 10%) van de voormalige schakelklasleerlingen informatie verstrekt. Bij 10 procent van de leerlingen hebben we wel informatie van de vo-school ontvangen, maar bleek de leerling niet meer op school te zitten en was er geen respons van de nieuwe vo-school of was niet bekend naar welke vo-school de leerling is gegaan. Uiteindelijk hebben we over 70 procent van de leerlingen gegevens ontvangen. Over de overige leerlingen (20%) hebben we, ondanks herhaaldelijk verzoek aan de vo-scholen en opnieuw contact opnemen met de basisschool/schakelklascoördinator, geen gegevens ontvangen.

De respons in dit vervolgonderzoek is heel bevredigend en hoger dan in het eerste vervolgonderzoek (was 61%, is nu 70%). Vergeleken met de respons van het eerdere vervolgonderzoek weten we inmiddels van meer kinderen naar welke school ze gaan, waardoor de groep ‘naar andere school’ kleiner is dan vorig jaar (was 21%, is nu 10%).

De respons voor de voormalige schakelklasleerlingen uit 2007/08 hoger is dan voor die uit 2006/07. Dit is net als in het vorige onderzoek te verklaren door het feit dat het schakeljaar voor de 2006/07 leerlingen een jaar langer geleden is.

In het volgende hoofdstuk gaan we in op de verdere schoolloopbaan van de voormalige schakelklaskinderen die in schooljaar 2010/11 in groep 8 van het basisonderwijs zaten.

3 Voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs

Bij de eerdere metingen van het onderzoek naar de schakelklassen, in de schooljaren 2006/07 en 2007/08, waren respectievelijk 579 en 1473 leerlingen betrokken. Over deze leerlingen is bij de basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs informatie opgevraagd over hun verdere schoolloopbaan. De leerlingen die vóór de schakelklas in respectievelijk groep 3 en groep 4 zaten en voor wie de schakelklas een paralleljaar is geweest, zaten in schooljaar 2010/11 in groep 8. Het gaat om 102 leerlingen, waarvan 70 uit schakeljaar 2006/07 en 32 uit schakeljaar 2007/08. Zij hebben een advies voor voortgezet onderwijs gekregen en de meesten hebben de Cito-Eindtoets gemaakt. Het einde van het basisonderwijs is een goed moment om te onderzoeken hoe de prestaties van de voormalige schakelklasleerlingen zich verhouden tot die van vergelijkbare leerlingen die niet in een schakelklas hebben gezeten. Liggen de adviezen en Cito-scores op hetzelfde niveau? Of blijven ze daar toch nog bij achter? Gezien de resultaten uit het vorige onderzoek ligt het laatste in de lijn der verwachting. Toen bleek namelijk dat de voormalige schakelklasleerlingen wat rekenen en woordenschat betreft weer een achterstand aan het opbouwen waren. In dit hoofdstuk wordt nagegaan of dat is terug te zien in de Cito-scores en adviezen in groep 8. In paragraaf 3.1 gaan we eerst kort in op de samenstelling van de onderzoeksgroep. Vervolgens bekijken we in paragraaf 3.2 welke adviezen de voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 hebben gekregen, en in paragraaf 3.3 welke Cito-scores ze hebben gehaald. Bij zowel de adviezen als de Cito-scores wordt een vergelijking gemaakt met de controlegroep.

3.1 De samenstelling van de groep 8 leerlingen

De samenstelling naar herkomstland en opleiding van de ouders staat in Tabel 3.1. Aangezien de cohorten wat betreft land van herkomst en opleidingsniveau van de ouders nagenoeg vergelijkbaar zijn, maken we geen onderscheid naar cohort, maar beschouwen we ze in het vervolg als één groep.

Tabel 3.1 – Samenstelling van de voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 (2010/11)

Land ouders	n	%	Opleiding ouders	n	%
Nederland	4	3,9	max. lo	49	48,0
Sur/Ant/Mol.	10	9,8	max. lbo	33	32,4
Turkije	38	37,3	max. mbo	13	12,7
Marokko	20	19,6	max. hbo/wo	7	6,9
Overig	30	29,4			
Totaal	102			102	

De Turkse leerlingen zijn in de meerderheid, gevolgd door leerlingen in de categorie ‘overig’. Eén op de vijf leerlingen is van Marokkaanse afkomst. Er zitten vrijwel geen leerlingen met Nederlandse ouders in de groep. De opleiding van de ouders is gemiddeld genomen laag: bijna de helft van de ouders heeft maximaal lager onderwijs gevolgd, en eenderde maximaal een opleiding op lbo-niveau. Slechts één op de vijf leerlingen heeft ouder(s) met een opleiding op mbo niveau of hoger. Dit beeld komt overeen met de verdeling in de eerdere rapportages.

3.2 De Cito-scores

In het vorige onderzoek naar de schoolloopbanen van de voormalige schakelklasleerlingen (Mulder e.a., 2011) ging het om de vraag of schakelklaskinderen de extra winst van het schakeljaar wisten vast te houden toen ze weer in de reguliere klas werden geplaatst. Dat is onderzocht door eerst de taal- en rekenprestaties die de voormalige schakelklaskinderen aan het eind van het schakeljaar hebben behaald, te vergelijken met de prestaties van de controlegroep. Vervolgens is een soortgelijke vergelijking gemaakt tussen de taal- en rekenprestaties die de voormalige schakelklaskinderen en de controlegroep 1 of 2 jaar later in de reguliere klas hebben gehaald. Op basis van die vergelijking op twee meetmomenten (eind schakeljaar en in de reguliere klas) is vastgesteld of prestaties van de schakelklaskinderen zich in de reguliere klas op dezelfde manier verhouden tot de controlegroep als aan het eind van het schakeljaar het geval was. Als de relatieve positie van de schakelklaskinderen op beide meetmomenten ongeveer hetzelfde is, kan worden geconcludeerd dat het in eerder onderzoek vastgestelde effect van het schakeljaar langere tijd heeft doorgewerkt.

Effect sizes

Omdat het Cito de afgelopen jaren een aantal van de in het onderzoek gebruikte toetsen heeft vernieuwd, en de oude en nieuwe toetsscores niet op één schaal liggen, konden we in het vorige onderzoek geen leerwinst tussen de twee meetmomenten bepalen. Als alternatief zijn daarom **effect sizes (ES)** berekend, wat inhoudt dat voor elke leerling op alle toetsen het verschil tussen zijn/haar eigen score en de gemiddelde score van de controlegroep op dezelfde versie van de betreffende toets is berekend, en dat dit verschil is gedeeld door de standaarddeviatie van de controlegroep. Dat is voor zowel de scores aan het eind van het schakeljaar als voor de scores in de reguliere klas in schooljaar 2009/2010 gedaan. De effect sizes, ook wel aangeduid als Cohens *d*, geven de relatieve positie van de schakelklasleerlingen ten opzichte van de controlegroep weer. Een negatieve score geeft aan dat er sprake is van een achterstand, een positieve score van een voorsprong. Als de effect size in de reguliere klas even groot was als aan het eind van het voorafgaande schakeljaar, werd geconcludeerd dat er niets is veranderd en dat het effect van de schakelklas niet is weggeëbd. Maar het kon ook zo zijn dat de effect size in de reguliere klas aangaf dat de achterstand op de controlegroep groter is geworden dan die aan het eind van het schakeljaar was. Dat betekende dat het effect van de schakelklas wel (deels) verdwenen was.

In Tabel 3.2 worden de effectsizes aan het eind van het schakeljaar en in de reguliere groep nog eens gepresenteerd van de leerlingen waarover dit rapport gaat. Bij het vorige schoolloopbaanonderzoek zaten zij in groep 7, en hun scores hadden betrekking op eind schakeljaar en eind groep 6.

Tabel 3.2 – De relatieve prestaties van schakelklasleerlingen aan het eind van het schakeljaar en aan het eind van groep 6 in vergelijking met de controlegroep (effect sizes; schakeljaar 2006/07 en 2007/08 samen)

(<i>N</i> =max.102)	Lees woordenschat	Technisch lezen	Rekenen	Begrijpend lezen
effect size eind schakeljaar	-0,11	-0,33	-0,21	n.b.
effect size eind groep 6	-1,55	-0,08	-1,49	0,16
ontwikkeling effect size	-1,44	+0,25	-1,28	n.b.

Wat de interpretatie van een ES betreft wordt doorgaans de vuistregel van Cohen (1988) overgenomen, die een coëfficiënt van 0,20 als een ‘klein effect’ bestempeld, een effect van 0,50 als ‘middelmatig’ en een effect van 0,80 als ‘groot’. Met die vuistregel in gedachten kan worden geconcludeerd dat de voormalige schakelklaskinderen die 2010/11 in groep 8 zaten aan het eind van de schakelklas (dat is drie of vier jaar

eerder) nog een kleine achterstand hadden op Technisch lezen en Rekenen. Bij Leeswoordenschat was er nagenoeg geen verschil met de controlegroep en over Begrijpend lezen hadden we destijds helaas te weinig informatie om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Aan het eind van groep 6 is die achterstand bij Leeswoordenschat en Rekenen (weer) flink toegenomen. Het effect is dan beduidend groter dan het ‘grote’ effect van 0,80. Bij Technisch lezen zijn de voormalige schakelklasleerlingen er daarentegen op vooruitgegaan. De achterstand is ingehaald en er is vrijwel geen verschil meer met de controlegroep. Op Begrijpend lezen liggen de scores zelfs wat boven die van de controlegroep.

Twee jaar later zitten de voormalige schakelklasleerlingen aan het eind van het basisonderwijs. Om na te gaan hoe hun relatieve onderwijspositie op dat moment is, hebben we ook voor de Cito-Eindtoetscores de effect sizes berekend. Voor elke leerling is het verschil berekend tussen zijn/haar eigen scores op de Eindtoets en de gemiddelde score van de controlegroep op dezelfde toets/hetzelfde toetsonderdeel, en dat verschil is gedeeld door de standaarddeviatie van de controlegroep. De gemiddelde scores, de standaarddeviaties en de effectsizes voor de Cito-Eindtoets staan in Tabel 3.3.

Tabel 3.3 – Resultaten op de Eindtoets basisonderwijs van voormalige schakelklasleerlingen en van de controlegroep (N=85)

	Schakelklasleerlingen		Controlegroep		verschil	effectsize
	gem.	sd	gem.	sd		
taal	61.2	10.2	64.4	13.9	-3.2	-0.23
rekenen	37.8	13.6	39.5	11.6	-1.7	-0.15
studievaardigheden	26.5	12.2	26.0	6.9	+0.5	+0.06
wereldoriëntatie	50.9	10.2	53.0	13.7	-2.1	-0.16
Totaal	525.8	8.4	528.8	10.2	-3.0	-0.30

Zowel de gemiddelde totaalscore van de voormalige schakelklasleerlingen als de deelscores voor taal, rekenen en wereldoriëntatie liggen onder de scores van de controlegroep. Alleen de score voor studievaardigheden ligt er iets boven. Uit de effectsizes blijkt dat de verschillen als ‘klein’ beschouwd kunnen worden. Het verschil is bij de totaalscores het grootst, maar blijft ook daar ver onder het niveau ‘middelmatig’.

In termen van effectsizes is de achterstand aan het eind van groep 8 minder groot dan aan het eind van groep 6. Bij taal is de vergelijking met groep 6 niet helemaal zuiver te maken omdat in het onderdeel Taal van de Cito-Eindtoets inhoudelijk verschillende

taalgebieden zijn verenigd. Het onderscheid tussen woordenschat, technisch lezen en begrijpend lezen kan niet worden gemaakt, zodat onduidelijk blijft hoe de afzonderlijke taalgebieden zich hebben ontwikkeld.

Bij Rekenen is de vergelijking beter te maken, en dan blijkt dat er van de ‘grote’ achterstand in groep 6 twee jaar later in groep 8 weinig meer over is.

3.3 De adviezen

De adviezen voor voortgezet onderwijs worden grotendeels gebaseerd op de prestaties van de leerlingen, ondermeer gemeten met de Cito-scores. In de vorige paragraaf zagen we dat de gemiddelde score van de voormalige schakelklasleerlingen met 525.8 wat lager was dan die van de controlegroep (528.8). Zijn de adviezen die aan de schakelklasleerlingen zijn gegeven dan ook wat lager? Het antwoord staat in Tabel 3.4, waarin de adviezen aan de voormalige schakelklasleerlingen worden vergeleken met die aan de controlegroep.

Tabel 3.4 – Het advies voor voortgezet onderwijs aan voormalige schakelklasleerlingen en aan de controlegroep (kolom%)

	Voormalige schakelklasleerlingen	Controlegroep
praktijkonderwijs	-	1
vmbo lwoo/bbl en bbl	30	24
vmbo bbl/kbl en kbl	29	18
vmbo kbl/gl en gl	1	7
vmbo gl/tl en tl	28	19
vmbo-t/havo	2	9
havo	5	10
havo/vwo	4	7
vwo	1	5
Totaal	100	100

De adviezen aan de schakelklasleerlingen zijn inderdaad gemiddeld genomen wat lager dan aan de leerlingen uit de controlegroep. Bijna 60 procent van de schakelklasleerlingen heeft een advies op maximaal vmbo-beroepsonderwijs gekregen en 10 procent een advies op havo/vwo-niveau. Bij de controlegroep zijn die percentages respectievelijk ruim 40 procent en ruim 20 procent. Van beide groepen leerlingen

heeft een groot deel een advies gehad op het niveau van vmbo-theoretische leerweg. Bij de controlegroep wordt dat vaker gecombineerd met een havo-advies.

Om een zinvolle vergelijking te kunnen maken tussen kinderen die wel en geen schakeljaar hebben gevolgd, hebben we voor alle leerlingen scores op de 'leerjarenladder' berekend (Bosker & Van der Velden, 1989). De positie op de leerjarenladder geeft de mate aan waarin leerlingen de top van het voortgezet onderwijs (klas 6 van het vwo) hebben bereikt. De score op de leerjarenladder loopt van minimaal 1 (klas 1 praktijkonderwijs) tot maximaal 12 (klas 6 vwo). Voor leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs zien de scores op de leerjarenladder er als volgt uit:

- 1 praktijkonderwijs
- 1.5 praktijkonderwijs/leerwegondersteunend onderwijs
- 2 leerwegondersteunend onderwijs
- 2.5 vmbo bbl met of zonder lwoo
- 3 vmbo bbl/kbl of vmbo kbl
- 3.5 vmbo kbl/gl, gl en vmbo breed
- 4 vmbo gl/t en vmbo-t
- 4.5 vmbo-t/havo
- 5 havo en brede brugklas vmbo/havo/vwo
- 5.5 havo/vwo
- 6 vwo

Diezelfde scores hebben we gebruikt om de adviezen te kwantificeren. Vervolgens hebben we de gemiddelde score op de leerjarenladder van de voormalige schakelklaskinderen vergeleken met die van de controlegroep. Het resultaat daarvan staat in Tabel 3.5.

Tabel 3.5 – De gemiddelde adviezen van de voormalige schakelklaskinderen en van de controlegroep (als gemiddelde score op de leerjarenladder)

	Gemiddelde score	n	sd
Schakelklas	3,40	100	0,89
Controlegroep	3,66	9.424	1,23
Effectsize			0,21

Ook uit de gemiddelde score blijkt dat de adviezen die aan de schakelklaskinderen zijn gegeven iets lager liggen dan die aan de controlegroep. Gemiddeld genomen ligt

de score van de schakelklaskinderen op het niveau van vmbo-beroepsonderwijs, en gaan die van de controlegroep meer richting gemengde en theoretische leerweg. De effectsize geeft aan dat het om een klein verschil gaat.

Conclusie

Uit de eerdere onderzoeken naar de schakelklassen in het basisonderwijs bleek dat de leerlingen in het schakeljaar méér leerwinst hadden geboekt dan leerlingen in de controlegroep, maar dat die inhaalslag ná het schakeljaar gedeeltelijk weer teniet was gedaan. In sommige vakken was de achterstand na het schakeljaar namelijk weer wat groter geworden. Dat gold ook voor de leerlingen waarover deze rapportage gaat, namelijk de leerlingen die in schooljaar 2010/11 in groep 8 zaten. Toen deze leerlingen in groep 6 zaten, leek het erop of ze opnieuw een achterstand aan het opbouwen waren. Maar wanneer we nu kijken naar de Cito-scores en de adviezen van deze leerlingen in groep 8, dan vinden we geen aanwijzingen dat die achterstand zich verder heeft vergroot. Het lijkt er eerder op dat de voormalige schakelklasleerlingen zich hebben hersteld en hun prestaties weer zijn verbeterd. Daarbij moet wel de kanteekening worden gemaakt dat in het onderdeel Taal van de Cito-Eindtoets inhoudelijk verschillende taalgebieden zijn verenigd. Het onderscheid tussen woordenschat, technisch lezen en begrijpend lezen kan daardoor niet worden gemaakt, zodat onduidelijk blijft hoe de afzonderlijke taalgebieden zich hebben ontwikkeld.

4 De voormalige kopklasleerlingen in het voortgezet onderwijs

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken ging het om de onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen aan het eind van het basisonderwijs. Nu gaan we verder met de leerlingen die de overstap naar het voortgezet onderwijs al hebben gemaakt. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen voormalige kopklasleerlingen en ‘overige’ schakelklasleerlingen. In dit hoofdstuk staan de voormalige kopklasleerlingen centraal; de ‘overige’ schakelklasleerlingen komen in het volgende hoofdstuk aan bod.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt: in paragraaf 4.2 gaan we in op de onderwijssituatie van de voormalige kopklasleerlingen in respectievelijk het vierde en derde jaar in het voortgezet onderwijs. In paragraaf 4.3 bespreken we hoe de onderwijsloopbaan zich in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs heeft ontwikkeld. Tenslotte wordt in paragraaf 4.4 de onderwijspositie van de voormalige kopklasleerlingen vergeleken met die van de controlegroep

4.2 De voormalige kopklasleerlingen in het derde en vierde jaar van het voortgezet onderwijs

4.2.1 Schooltype en doorstroom

In schooljaar 2010/11 zitten de voormalige kopklasleerlingen uit 2006/07 vier jaar in het voortgezet onderwijs en de voormalige kopklasleerlingen uit 2007/08 drie jaar. In Tabel 4.1 is de verdeling opgenomen van de schooltypen waar de kopklaskinderen in 2010/11 naartoe gingen. Ter vergelijking staat in de tabel ook het schooltype vermeld waar deze leerlingen het jaar ervoor naar toe gingen, en waar ze in het eerste jaar op zaten.

Tabel 4.1 – Het schooltype van de voormalige kopklasleerlingen in 2010/11; het vierde jaar van het voortgezet onderwijs voor de schakelklasgroep 2006/07 en het derde jaar voortgezet onderwijs voor de schakelklasgroep 2007/08 en ter vergelijking is het eerste jaar en het voorafgaande jaar opgenomen (kolom%)

jaar in schakelklas: jaar in voortgezet onderwijs:	2006/07			2007/08		
	1	3	4	1	2	3
vmbo lwoo	2			1	1	
vmbo lwo/bbl en bbl	2	2	2			
vmbo bbl/kbl en kbl	2	3	3	1	4	5
vmbo kbl/gl en gl en vmbo-breed	2	3				1
vmbo gl/tl en tl	16	35	49	17	23	29
vmbo-t/havo	22	3	2	16	5	1
havo	23	25	26	25	25	35
havo/vwo	25	9		29	19	5
vwo	8	20	20	11	23	23
Totaal	100	100	100	100	100	100

Noot: de in bovenstaande tabel vermelde percentages wijken iets af van de vergelijkbare tabel in het vorige rapport omdat de responsgroep 2010/11 niet helemaal overlapt met de responsgroep 2009/10.

Voormalige kopklassers 2006/07 na vier jaar voortgezet onderwijs

In het vierde jaar gaat bijna de helft van de voormalige kopklassers 2006/07 naar de theoretische leerweg van het vmbo. Vergeleken met het eerste jaar in het voortgezet onderwijs is dat een verdriedubbeling. Het aandeel in havo en vwo is vergeleken met het derde jaar nagenoeg gelijk gebleven. Vergeleken met het eerste jaar is het aandeel leerlingen in het havo iets toegenomen en het aandeel in vwo flink gegroeid (het aandeel havo/vwo is gedaald). Het aandeel in de beroepsgerichte leerwegen is zowel in het eerste, derde als in het vierde jaar gering, respectievelijk 8, 8 en 5 procent. De combinatieklassen vmbo-t/havo en havo/vwo komen in het vierde jaar niet tot nauwelijks meer voor.

Voormalige kopklassers 2007/08 na drie jaar voortgezet onderwijs

In het derde jaar van het voortgezet onderwijs gaat ruim een derde van de voormalige kopklassers 2007/08 naar het havo, 10 procent meer dan in het eerste jaar. Een kleiner deel, bijna 30 procent, gaat naar de theoretische leerweg van het vmbo. Het aandeel in de beroepsgerichte leerwegen vmbo is net als het jaar daarvoor gering (6% jaar 4, 5% jaar 2). Bijna een kwart gaat naar het vwo (23%). De combinatieklassen vmbo-t/havo en havo/vwo komen ook in het derde jaar nauwelijks nog voor.

We weten nu in welk schooltype de leerlingen instromen en in welk schooltype zij na vier respectievelijk drie jaar voortgezet onderwijs verblijven. De volgende vraag is in welke mate de voormalige kopklasleerlingen in hetzelfde schooltype zijn gebleven als het jaar daarvoor. De informatie daarover staat in Tabel 4.2.

Tabel 4.2 – De mate waarin voormalige kopklasleerlingen van jaar 3 naar 4 (kopklassers in 2006/07) en jaar 2 naar 3 (kopklassers in 2007/08) van schooltype veranderd zijn (rij%)

	Schooltype in jaar 4 vo (2006/07)/ jaar 3 vo (2007/08)						n totaal
	vmbo overig	vmbo-t	vmbo-t/havo	havo	havo/vwo	vwo	
2006/07							
<i>Schooltype jaar 3</i>							
vmbo overig	60	20	20				5
vmbo-t		100					23
vmbo-t/havo		100					2
havo		13		75		13	16
havo/vwo		50		33		17	6
vwo				23		77	13
2007/08							
<i>Schooltype jaar 2</i>							
vmbo overig	100						4
vmbo-t		89		11			18
vmbo-t/havo				75	25		4
havo		20	5	65	5	5	20
havo/vwo		20		53	13	13	15
vwo				11		89	18

Voormalige kopklassers 2006/07; vergelijking schooltype 3^e en 4^e leerjaar

Alle voormalige kopklassers uit 2006/07 die in schooljaar 2009/10 naar het vmbo-t of vmbo-t/havo gingen, gaan daar een jaar later nog steeds naartoe. Ook de meeste leerlingen die in schooljaar 2009/10 naar de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo gingen, zijn een jaar later niet van schooltype veranderd; een klein deel is naar een hoger schooltype overgestapt. Van de kopklasleerlingen uit 2006/07 die in 2009/10 naar het havo gingen, gaat driekwart een jaar later nog steeds naar het havo, de ene helft van de overige leerlingen is naar het vmbo-t gegaan de andere helft naar het vwo. Van de (6) voormalige kopklasleerlingen die naar het havo/vwo gingen is de helft een jaar later naar het vmbo-t gegaan, een derde naar het havo en 17 procent

naar het vwo. Van de voormalige kopklassers die naar het vwo gingen, zit ruim driekwart daar een jaar later nog steeds, bijna een kwart is naar het havo gegaan.

Voormalige kopklassers 2007/08; vergelijking schooltype 2^e en 3^e leerjaar

Alle voormalige kopklassers uit 2007/08 die in schooljaar 2009/10 naar de beroepsgerichte leerwegen gingen, zitten daar een jaar later nog steeds (4 leerlingen). De meeste leerlingen die in schooljaar 2009/10 naar vmbo-t gingen, zitten daar een jaar later nog steeds; een klein deel is naar de havo gegaan. De meeste leerlingen die in schooljaar 2009/10 naar vmbo-t/havo gingen, gaan een jaar later naar de havo; één leerling is naar het havo/vwo overgestapt.

Van de kopklasleerlingen uit 2007/08 die in 2009/10 naar de havo gingen, zit tweederde daar een jaar later nog steeds, twintig procent is naar vmbo-t gegaan, 5 procent naar havo/vwo en 5 procent naar vwo.

Van de voormalige kopklasleerlingen die in schooljaar 2009/10 naar havo/vwo gingen is 20 procent een jaar later naar vmbo-t gegaan, 53 procent naar het havo, 13 procent naar vwo en 13 procent gaat nog steeds naar het havo/vwo. Van de vwo-leerlingen gaat 89 procent een jaar later nog steeds naar het vwo, 11 procent is naar het havo gegaan.

Hierboven is de situatie in schooljaar 2010/11 vergeleken met het jaar daarvoor. Maar hoe valt de vergelijking uit als we teruggaan naar leerjaar 1? Informatie daarover staat in Tabel 4.3. Voor de kopklassers uit 2006/07 maken we de vergelijking tussen het eerste en het vierde jaar, en voor de kopklassers uit 2007/08 tussen het eerste en het derde jaar.

Bij beide groepen voormalige kopklasleerlingen zien we de minste veranderingen bij leerlingen die zijn gestart in de schooltypen vmbo en vmbo-t. Driekwart van de voormalige kopklassers 2006/07 die in het vmbo zijn gestart, zit daar in het vierde jaar nog steeds, een kwart gaat naar vmbo-t. Voormalige kopklassers 2007/08 die in het vmbo zijn gestart, zitten daar allemaal nog in het derde jaar. Alle voormalige kopklassers 2006/07 die kozen voor vmbo-t zitten daar in het vierde jaar nog steeds. Van de voormalige kopklassers 2007/08 volgt 92 procent dit schooltype in het derde jaar nog steeds, 8 procent gaat naar het havo.

De veranderingen in de overige schooltypen beschrijven we per kopklasgroep.

Tabel 4.3 – De mate waarin voormalige kopklasleerlingen tussen jaar 1 en 4 (kopklassers in 2006/07) en tussen jaar 1 en 3 (kopklassers in 2007/08) van schooltype zijn veranderd (rij%)

	Schooltype in jaar 4 vo (2006/07) / jaar 3 vo (2007/08)						n
	vmbo overig	vmbo-t	vmbo-t/havo	havo	havo/vwo	vwo	
2006/07							
<i>Schooltype jaar 1</i>							
vmbo overig	75	25					4
vmbo-t		100					10
vmbo-t/havo		64	7	21		7	14
havo		47		40		13	15
havo/vwo		25		44		31	16
vwo				20		80	5
2007/08							
<i>Schooltype jaar 1</i>							
vmbo overig	100						3
vmbo-t		92		8			12
vmbo-t/havo		43		36	7	14	14
havo		21	5	58	5	11	19
havo/vwo	4	9		35	9	43	23
vwo				38	0	63	8

Voormalige kopklassers 2006/07; vergelijking schooltype1^e en 4^e leerjaar

Leerlingen zitten in het vierde jaar nauwelijks nog in een combinatieklas. Van de leerlingen die in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs zijn gestart in een combinatieklas vmbo-t/havo, zit 64 procent in het vierde jaar in vmbo-t, verblijft 7 procent nog steeds in de combinatieklas vmbo-t/havo, zit 21 procent in havo en 7 procent in vwo.

Van de leerlingen die gestart zijn in de combinatieklas havo/vwo zit 25 procent in het vierde jaar in vmbo-t, 44 procent in havo en 31 procent in vwo.

Vanuit de combinatieklassen vmbo-t/havo en havo/vwo heeft een groter deel van de leerlingen dus gekozen voor het lagere schooltype.

Bijna de helft (47%) van de kopklassers uit 2006/07 die in het eerste jaar voor havo koos, gaat in het vierde jaar naar vmbo-t, 40 procent gaat nog steeds naar het havo en 13 procent gaat naar vwo.

Van de voormalige kopklassers die in het eerste jaar naar het vwo gingen volgt 80 procent dit schooltype in het vierde jaar nog steeds, en gaat 20 procent naar het havo.

Voormalige kopklassers 2007/08; vergelijking schooltype 1^e en 3^e leerjaar

Van de leerlingen die in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs naar een combinatieklas vmbo-t en havo gingen, zit 43 procent in het derde jaar in het vmbo-t, 36 procent in het havo, 7 procent in de combinatieklas havo/vwo en 14 procent verblijft in het vwo. Van de leerlingen die in het eerste jaar kozen voor de combinatieklas havo/vwo zit in het derde jaar 9 procent nog steeds in de combinatieklas; 43 procent gaat inmiddels naar het vwo, 35 procent naar havo, 9 procent zit in de theoretische leerweg vmbo en 4 procent in de beroepsgerichte leerweg vmbo. Vanuit de combinatieklassen kiest dus een groter deel van de voormalige kopklasleerlingen 2007/08 voor het hogere schooltype.

Van de leerlingen die startten in het havo zit meer dan de helft daar nog steeds (58%), 21 procent zit in vmbo-t en 11 procent in vwo. In elk van de combinatieklassen vmbo-t/havo en havo/vwo zit nog slechts 5 procent. Van de leerlingen die startten in vwo zit 63 procent daar in het derde jaar nog steeds en gaat 38 procent naar havo.

In de voorgaande twee tabellen is er nog geen rekening mee gehouden dat kinderen mogelijk zijn blijven zitten of een klas hebben overgeslagen. In Tabel 4.4 is weergegeven in welke klas de voormalige kopklasleerlingen in schooljaar 2010/11 zitten. Voor kopklassers uit 2006/07 zou dat, als er geen vertraging is geweest, klas 4 zijn en voor kopklassers uit 2007/08 klas 3.

Tabel 4.4 – De klas in het schooljaar 2010/11 van de voormalige kopklasleerlingen (kolom%, tussen haakjes n)

Klas in 2010/11	2006/07	2007/08
1		1 (1)
2	3 (2)	8 (7)
3	8 (5)	89 (75)
4	88 (59)	1 (1)
5	2 (1)	

In het schooljaar 2010/11 is rond de 10 procent van beide groepen voormalige kopklassers blijven zitten. In 2009/10 was dit voor de voormalige kopklassers uit 2006/07 nog 4 procent en voor de voormalige kopklassers uit 2007/08 0 procent. In beide groepen voormalige kopklasleerlingen zit één leerling een klas hoger dan verwacht; dit was ook in het vorige onderzoek het geval. Deze beide leerlingen hebben de voor­sprong van vorig jaar dus behouden.

Tot nu toe hebben we aangegeven in welk schooltype de leerlingen verblijven, in hoeverre leerlingen na het eerste jaar van schooltype zijn veranderd en in welke mate ze zijn blijven zitten. We willen nu graag weten in hoeverre er hierbij al dan niet sprake is van vertraging of van verandering van niveau (doorstroom naar een hoger of lager schooltype). De verandering van niveau/schooltype en de mate van zittenblijven hebben we gecombineerd in Tabel 4.5.

Tabel 4.5 – Doorstroom van voormalige kopklasleerlingen in het voortgezet onderwijs: kopklassers in 2006/07 van jaar 1 naar 4 en kopklassers in 2007/08 van jaar 1 naar 3 (kolom%)

	2006/07 3	2006/07 4	2007/08 2	2007/08 3
ten minste een jaar vertraagd of een niveau lager	12	28	11	16
lager type combinatieklas	19	23	10	14
onvertraagd, zelfde niveau	45	30	58	41
hoger type combinatieklas	22	13	16	20
tenminste een niveau hoger of klas overgeslagen	3	6	4	9
Totaal	100	100	100	100

Vergeleken met het derde jaar is in het vierde jaar een groter deel van de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 een jaar vertraagd of op een lager niveau terecht gekomen. Vorig jaar was het aandeel 12 procent, nu is het 28 procent. Daarnaast is ook een groter deel van de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 op een hoger niveau terecht gekomen: het aandeel is gestegen van 3 procent vorig schooljaar naar 6 procent schooljaar 2010/11.

Bij de groep voormalige kopklassers 2007/08 zien we een vergelijkbaar beeld. Vergeleken met het tweede jaar is in het derde jaar een iets groter deel van de voormalige kopklasleerlingen 2007/08 een jaar vertraagd of op een lager niveau terecht gekomen. Vorig jaar was het aandeel 11 procent, nu is het 16 procent. Daarnaast is ook een groter deel van de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 op een hoger niveau terecht gekomen: het aandeel is gestegen van 4 procent vorig schooljaar naar 9 procent schooljaar 2010/11.

Als er sprake was van een combinatieklas, heeft bij de kopklassers 2006/07 een groter deel van de leerlingen in jaar 4 voor het lagere type gekozen en niet voor het hogere type. Bij de lichting 2007/08 is het andersom: daar heeft een groter deel van de leerlingen in jaar 3 voor het hogere type gekozen en niet voor het lagere type.

4.2.2 Rapportcijfers

Als indicatie voor de mate waarin de voormalige kopklasleerlingen het niveau in het voortgezet onderwijs aan kunnen, hebben we de cijfers voor de vakken Nederlands, Engels en wiskunde op het meest recente rapport van de leerlingen opgevraagd. In Tabel 4.6 zijn de cijfers weergegeven naar kopklasjaar en schooltype.

Tabel 4.6 – Gemiddelde rapportcijfers Nederlands, Engels en wiskunde op het laatste rapport van de voormalige kopklasleerlingen

	2006/07				2007/08			
	Ned	Eng	Wis	n	Ned	Eng	Wis	n
vmbo overig	7.5	5.8	7.3	3	6.8	7.1	7.3	5
vmbo-t	5.8	5.6	6.2	31	6.4	5.8	6.3	24
vmbo-t/havo								
havo	6.1	5.1	5.6	17	6.0	5.9	6.2	29
havo/vwo					6.0	7.0	6.8	4
vwo	5.9	5.5	5.9	12	6.5	6.0	6.7	19

De cijfers voor vmbo-t/havo zijn weggelaten omdat het in beide groepen schakelklassers slechts één leerling betreft. Bij de voormalige kopklassers 2006/07 zien we bij Engels vrij lage gemiddelde cijfers waaronder een onvoldoende. De gemiddelde cijfers voor Nederlands zijn in de diverse schooltypen voldoende of net voldoende en dat geldt ook voor wiskunde. Uit de cijfers kan worden afgeleid dat de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 gemiddeld genomen het niveau in het voortgezet onderwijs in het vierde jaar op Engels na, aan kunnen.

Bij de voormalige kopklassers 2007/08 zijn alle cijfers voldoende. In het algemeen geven de gemiddelde cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde dus geen aanwijzingen dat de voormalige kopklassers 2007/08 het niveau in het voortgezet onderwijs niet aan kunnen.

4.3 De onderwijspositie in het derde en vierde jaar vergeleken met het advies

De kopklasleerlingen hebben na het volgen van de kopklas gemiddeld hogere adviezen voor voortgezet onderwijs gekregen dan vóór het schakeljaar. Interessant is om hun onderwijspositie in het schooljaar 2010/11 te vergelijken met het advies aan het eind van het schakeljaar: zitten ze op het geadviseerde niveau of op een lager of hoger schooltype? De gegevens staan in Tabel 4.7 vermeld.

Tabel 4.7 – De onderwijspositie in jaar 4 (kopklas in 2006/07) en jaar 3 (kopklas in 2007/08) vergeleken met het advies voortgezet onderwijs aan het eind van de kopklas (kolom%)

	2006/07	2007/08
ten minste een jaar vertraagd of een niveau lager	31	26
lager type combinatieklas	25	12
onvertraagd, zelfde niveau	19	46
hoger type combinatieklas	9	10
tenminste een niveau hoger of klas overgeslagen	16	6
Totaal	100	100

Van de leerlingen die in 2006/07 naar de kopklas gingen, zit 31 procent in het vierde jaar van het voortgezet onderwijs op een lager niveau dan geadviseerd of is tenminste een jaar vertraagd. Van de leerlingen die in 2007/08 de kopklas hebben gevolgd, zit 26 procent drie jaar later op een lager niveau dan geadviseerd of is een jaar vertraagd. Net als in 2009/10 is er in schooljaar 2010/11 bij de voormalige kopklasleerlingen een verschil tussen jongens en meisjes: meisjes hebben drie of vier jaar later een gunstiger onderwijspositie vergeleken met het advies dan jongens. Van de meisjes die in 2006/07 de kopklas hebben gevolgd, zit 24% in het vierde jaar van het voortgezet onderwijs tenminste een niveau hoger dan het advies (of heeft een klas overgeslagen), voor de jongens was dit 11%. Van de meisjes die in 2007/08 de kopklas hebben gevolgd, zit 8% in het derde jaar van het voortgezet onderwijs tenminste een niveau hoger dan het advies (of heeft een klas overgeslagen), voor de jongens was dit 0%.

We zijn nagegaan of er samenhang is tussen de mate van spijbelen en de mate van doorstroom in het voortgezet onderwijs. Er is sprake van een licht negatieve samenhang (correlatie $-.26$): hoe meer leerlingen spijbelen, hoe vaker er sprake is van vertraging of afstroom of keuze voor een lager schooltype.

Van de leerlingen die in 2006/07 naar kopklas gingen, spijbelt in 2010/11 14% regelmatig tot zeer vaak, dat is hoger dan een jaar eerder: toen was het 8%.

Van de leerlingen die in 2007/08 naar kopklas gingen, spijbelt in 2010/11 9% regelmatig tot zeer vaak, dat is eveneens iets hoger dan een jaar eerder: toen was het 7%.

4.4 De onderwijspositie van de voormalige kopklasleerlingen vergeleken met de controlegroep

Eerder stelden we vast dat de kopklassen effectief zijn geweest: de kinderen haalden aan het eind van de kopklas duidelijk hogere scores op de Cito-Eindtoets en hogere adviezen dan voordat zij naar de kopklas gingen. We hebben in de voorgaande paragrafen kunnen constateren dat in schooljaar 2010/11 meer leerlingen zijn blijven zitten dan in het jaar daarvoor, maar of dit anders is dan bij andere leerlingen weten we niet. Vandaar dat we, net als in het eerdere vervolgonderzoek, zijn nagegaan hoe hun loopbaan in het voortgezet onderwijs zich verhoudt tot die van leerlingen die niet in de kopklas hebben gezeten. Door vergelijkingen te maken met niet-kopklasleerlingen kunnen we vaststellen in hoeverre de voormalige kopklaskinderen in het voortgezet onderwijs ook op langere termijn profijt hebben van het extra schakeljaar. We hebben daarom de loopbanen en rapportcijfers van de voormalige kopklasleerlingen in het voortgezet onderwijs vergeleken met de loopbanen en cijfers van een controlegroep van qua achtergrond en prestatieniveau vergelijkbare kinderen die niet in een kopklas hebben gezeten.

4.4.1 De leerjarenladder

Om zinvolle vergelijkingen te kunnen maken tussen kinderen die wel en geen kopklas gevolgd hebben, hebben we voor alle leerlingen scores op de 'leerjarenladder' berekend. In deze scores zijn de verandering van schooltype en de mate van zitten blijven gecombineerd (Bosker & Van der Velden, 1989). De positie op de leerjarenladder geeft de mate aan waarin leerlingen de top van het voortgezet onderwijs (klas 6 van het vwo) hebben bereikt. De score op de leerjarenladder loopt van minimaal 1 (klas 1 praktijkonderwijs) tot maximaal 12 (klas 6 vwo). De scores staan voor de afgelegde jaren van de leerlingen. Voor leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs zien de scores op de leerjarenladder er als volgt uit:

- 1 praktijkonderwijs
- 1.5 praktijkonderwijs/leerwegondersteunend onderwijs
- 2 leerwegondersteunend onderwijs
- 2.5 vmbo bbl met of zonder lwoo
- 3 vmbo bbl/kbl of vmbo kbl
- 3.5 vmbo kbl/gl, gl en vmbo breed
- 4 vmbo gl/t en vmbo-t
- 4.5 vmbo-t/havo
- 5 havo en brede brugklas vmbo/havo/vwo
- 5.5 havo/vwo
- 6 vwo

Als een leerling overgaat naar de volgende klas van hetzelfde type, wordt de score vermeerderd met 1. Bijvoorbeeld, als een vmbo-t leerling van klas 1 naar 2 gaat, stijgt de score van 4 naar 5. Voor leerlingen die in 2006/07 naar de kopklas gingen, hebben we de onderwijspositie in het derde jaar van het voortgezet onderwijs berekend; voor de kopklassers uit 2007/08 de onderwijspositie in het tweede jaar.

Twee vergelijkingen

Bij de eerste vergelijking gaan we na in hoeverre de investering van één jaar in de kopklas –de kopklas betekent een extra leerjaar– zichzelf heeft uitbetaald in een hogere onderwijspositie: komen de kinderen uiteindelijk zoveel hoger uit dat zij ook het ‘verlies’ van dit extra jaar compenseren? Bij de vergelijking met niet-kopklassers gaan we uit van het prestatieniveau van de voormalige kopklassers van vóór de kopklas. De vergelijkingsgroep bestaat uit kinderen met een vergelijkbare sociaal-etnische achtergrond, vergelijkbare leercapaciteit en vergelijkbare scores op de Cito-Eindtoets. Voor de vergelijkingsgroep van leerlingen die geen kopklas hebben gevolgd, nemen we de onderwijspositie in het voortgezet onderwijs van één jaar later dan van de kopklassers. Na het verlaten van groep 8 hebben zij immers niet het extra kopklasjaar gevolgd.

Bij de tweede vergelijking gaan we niet zoals bij de eerste vergelijking uit van het prestatieniveau van de kinderen van vóór het volgen van de kopklas, maar van het prestatieniveau ná het volgen van de kopklas.

Deze vergelijking is erop gericht om na te gaan hoe de loopbaan van de voormalige kopklaskinderen verloopt vergeleken met qua achtergrond vergelijkbare kinderen die na groep 8 ‘meteen al’, dus zonder het volgen van een kopklasjaar, vergelijkbare prestaties hadden. We hebben de onderwijspositie in het voortgezet onderwijs van voormalige kopklassers vergeleken met die van leerlingen die geen kopklas hebben gevolgd, maar wel een vergelijkbare score op de Cito-Eindtoets hebben gehaald, vergelijkbare leercapaciteiten bezitten en een vergelijkbare etnische en sociale achtergrond hebben.

Resultaten vergelijking 1: wat levert de investering van een extra jaar op?

Vergelijking 1 ontbreekt voor de voormalige kopklassers 2006/07. Vergelijking 1 vereist namelijk dat de kopklassers 2006/07 die nu in leerjaar 4 zitten, vergeleken worden met niet-kopklasleerlingen in leerjaar 5. In de controlegroep zijn echter alleen gegevens tot en met leerjaar 4 opgenomen.

De voormalige kopklassers uit 2007/08 hebben in het derde jaar van het voortgezet onderwijs een hogere onderwijspositie: zij scoren 6.7 op de leerjarenladder, terwijl de vergelijkingsgroep die één jaar langer in het voortgezet onderwijs verblijft (jaar 4) 6.3 scoort. Dit verschil is significant.

Wat betreft de rapportcijfers zijn er geen verschillen bij wiskunde, wel bij Nederlands en Engels. De voormalige kopklasleerlingen hebben bij beide vakken een lager gemiddeld rapportcijfer. De voormalige kopklasleerlingen 2007/08 hebben voor Nederlands gemiddeld 6.3, vergeleken met 6.7 bij de niet-kopklasleerlingen. Bij Engels is het verschil groter: 6.0 bij de voormalige kopklasleerlingen vergeleken met 7.1 bij de vergelijkingsgroep. Beide verschillen zijn significant.

In het vorige onderzoek werd geconstateerd dat de groep voormalige kopklassers 2007/08 een hogere onderwijspositie had dan de vergelijkingsgroep. In het derde jaar is dat nog steeds het geval. De voormalige kopklasleerlingen bereiken -ook als rekening wordt gehouden met het extra geïnvesteerde jaar- een hoger niveau dan vergelijkbare kinderen die geen kopklas gevolgd hebben. Het gaat bij de kopklassers uit 2007/08 om een verschil van 0.4 niveau, dan wel gemiddeld een 'voorsprong' van 0.4 jaar (4.8 maanden). Dit verschil is even groot als in het vorige onderzoek. Anderzijds halen de voormalige kopklassers significant lagere cijfers bij Nederlands en Engels dan de controlegroep. De cijfers zijn weliswaar lager, maar nog steeds gemiddeld voldoende.

Resultaten vergelijking 2: hoe doen de voormalige kopklassers het in het voortgezet onderwijs vergeleken met kinderen met eenzelfde Cito-Eindtoetsscore en sociaal-etnische achtergrond die geen kopklas hebben gevolgd?

Bij de tweede vergelijking gaan we niet zoals bij de eerste vergelijking uit van het prestatieniveau van de kinderen van vóór het volgen van de kopklas, maar van het prestatieniveau ná het volgen van de kopklas. We zijn nagegaan hoe de loopbaan van de voormalige kopklaskinderen verlopen is, vergeleken met qua achtergrond vergelijkbare kinderen die na groep 8 'meteen al', dus zonder het volgen van een kopklasjaar, vergelijkbare prestaties hadden.

Kopklassers 2006/07

De voormalige kopklassers uit 2006/07 hebben in het vierde jaar van het voortgezet onderwijs een hogere onderwijspositie dan qua sociaal-etnische herkomst en Cito-Eindtoetsscore vergelijkbare leerlingen die geen kopklas hebben gevolgd: 7.5 vergeleken met 7.1. Dit verschil is significant. Een score van 7.5 is te vergelijken met de vierde klas vmbo-t/havo, een score van 7.1 met de vierde klas vmbo-t.

Bij Nederlands en Engels hebben de voormalige kopklassers significant lagere gemiddelde rapportcijfers dan de vergelijkingsgroep. Bij Nederlands een 6, tegenover een 6.4 bij de controlegroep. Bij Engels een 5.4, tegenover een 6.5 bij de controlegroep. Bij wiskunde vinden we geen verschillen tussen beide groepen.

Kopklassers 2007/08

De voormalige kopklassers uit 2007/08 hebben in het derde jaar van het voortgezet onderwijs een hogere onderwijspositie dan qua sociaal-etnische herkomst en Cito-Eindtoetsscore vergelijkbare leerlingen die geen kopklas hebben gevolgd: 6.7 vergeleken met 6.5. Het verschil is significant. Een score van 6.7 komt bijna overeen met de derde klas havo, een score van 6.5 met de derde klas vmbo-t/havo. We vonden geen significante verschillen tussen beide groepen in rapportcijfers Nederlands, en wiskunde, bij Engels is dit wel het geval. De gemiddelde rapportcijfers voor Engels van de voormalige kopklasleerlingen zijn lager dan die van de vergelijkingsgroep: 6.0 vergeleken met 6.6.

Conclusie

Voor beide groepen voormalige kopklasleerlingen kunnen we dus concluderen dat zij vergeleken met vergelijkbare leerlingen met eenzelfde Cito-Eindtoetsscore die geen kopklas hebben gevolgd, ook in het vierde respectievelijk derde jaar een hogere onderwijspositie in het voortgezet onderwijs hebben (dan wel gemiddeld een voor-sprong van enkele maanden door minder zittenblijven).

5 Overige voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we hoe het met de overige (dus niet-kopklas) voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs gaat in schooljaar 2010/11. In paragraaf 5.2 gaan we in op de onderwijspositie van de schakelklasleerlingen die in 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. In paragraaf 5.3 bespreken we hoe de onderwijsloopbaan van de leerlingen die al langer in het voortgezet onderwijs zitten zich heeft ontwikkeld, en in paragraaf 5.4 vergelijken we de onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen met die van de controle-groep.

5.2 De voormalige schakelklasleerlingen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs

Van de 160 leerlingen van wie we gegevens over hun onderwijspositie in schooljaar 2010/11 hebben verzameld, zijn er 65 in schooljaar 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gegaan. Over deze 65 leerlingen hebben we nog niet eerder gerapporteerd. De meeste van deze leerlingen zaten voordat zij naar de schakelklas gingen in groep 5.

De overige 95 leerlingen waren al eerder naar het voortgezet onderwijs gegaan en hun loopbanen zijn in het vorige rapport besproken. De meeste voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08 en 2008/09 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, zaten in groep 7 voordat zij naar de schakelklas gingen; de meeste leerlingen die in 2009/10 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd, in groep 6.

In Tabel 5.1 zijn de schooltypen weergegeven waar de voormalige schakelklasleerlingen die in 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen naartoe zijn gegaan.

Tabel 5.1 – Het gekozen schooltype van de voormalige schakelklasleerlingen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs naar groep voor schakeljaar (kolom%) instroom 2010/11(n=65)

	Groep voor schakelklas:			Totaal
	4	5	6	
praktijkonderwijs		2	0	2
vmbo lwoo		4	0	3
vmbo lwoo/bbl en bbl	22	13	0	14
vmbo bbl/kbl en kbl	33	28	50	29
vmbo kbl/gl en gl en vmbo-breed	-	-	-	-
vmbo gl/tl en tl	22	28		26
vmbo-t/havo	11	15		14
havo	11	11		11
havo/vwo		0	50	2
vwo				
Totaal	100	100	100	100

Van de nieuwe instroom in 2010/11 is bijna driekwart (74%) naar het vmbo gegaan en ruim een kwart (27%) naar vmbo-t/havo of hoger.

We zijn nagegaan in hoeverre de voormalige schakelklassers die in schooljaar 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, het advies dat zij aan het eind van de basisschool hebben ontvangen, hebben opgevolgd (zie Tabel 5.2). Dat is vergeleken met het opvolgen van het advies door leerlingen die al eerder naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan.

Is het niveau een half punt lager, dan heeft een leerling bijvoorbeeld gekozen voor een combinatie van havo en vwo en niet voor alleen vwo, zoals was geadviseerd. Een verschil van één niveau is bijvoorbeeld het verschil tussen havo en vwo en tussen de theoretische leerweg van het vmbo en havo.

Tabel 5.2 – De mate waarin de voormalige schakelklasleerlingen met hun schoolkeuze zijn afgeweken van het ontvangen advies voor voortgezet onderwijs (kolom%) voor de instroomjaren 2007/08 t/m 2009/10 en 2010/11

	Totaal instroomjaren 2007/08 t/m 2009/10	Instroomjaar 2010/11
(ten minste) 1 niveau lager	6	7
0.5 niveau lager	15	12
Gelijk	48	64
0.5 niveau hoger	27	7
(ten minste) 1 niveau hoger	4	10
Totaal	100	100

Bijna tweederde van de leerlingen die 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs ging, heeft het advies precies opgevolgd. Er is wat vaker gekozen voor een combinatie van het schooltype dat overeenkomt met het ontvangen advies met een lager schooltype (12%) dan voor een combinatie van het advies met een hoger schooltype (7%). Hoger of lager kiezen zien we op alle niveaus, er is niet een combinatie die eruit springt.

Bij kinderen die een half niveau lager kozen gaat het bijvoorbeeld om leerlingen met een advies voor vmbo-t/havo die kozen voor vmbo-t, of met een advies vmbo kbl/gl en vmbo-breed die kozen voor vmbo bbl/kbl.

Bij de kinderen die tenminste een niveau hoger hebben gekozen dan geadviseerd, gaat het bijvoorbeeld om leerlingen die gekozen hebben voor havo terwijl vmbo-gl/t was geadviseerd, of vmbo-kbl/gl.

Vergeleken met de instroomjaren 2007/08 tot en met 2009/10 hebben in 2010/11 meer voormalige schakelklasleerlingen het advies dat zij aan het eind van de basisschool hebben gekregen, opgevolgd (was 48 procent, is nu 64 procent). In de jaren 2007/08 tot en met 2009/10 koos 31 procent hoger dan geadviseerd, in 2010/11 is dat 17 procent.

5.3 De voormalige schakelklasleerlingen in het vierde, derde en tweede jaar van het voortgezet onderwijs

5.3.1 Schooltypen en doorstroom

In schooljaar 2010/11 gaan de leerlingen die in 2007/08 de overstap naar het voortgezet onderwijs hebben gemaakt, daar voor het vierde jaar naar toe, de leerlingen die in

2008/09 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, voor het derde jaar en de leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, voor het tweede jaar. In Tabel 5.3 is de verdeling naar schooltype weergegeven waar de verschillende onderscheiden groepen voormalige schakelklasleerlingen in 2010/11 naartoe gaan. Ter vergelijking wordt ook het schooltype in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs getoond. Dit is ook weergegeven voor de leerlingen die in 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen.

Tabel 5.3 – Het gekozen schooltype van de voormalige schakelklasleerlingen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs en het onderwijstype waar de schakelklas-kinderen in 2010/11 naartoe gaan (voor instroomjaar 2007/08 vierde jaar vo, voor instroomjaar 2008/09 derde jaar vo, voor instroomjaar 2009/10 tweede jaar vo), kolom %

Eerste jaar voortgezet onderwijs in:	2007/08 (n=11)			2008/09 (n=38)			2009/10 (n=28)		2010/11 (n=65)
	1	3	4	1	2	3	1	2	1
praktijkonderwijs				3	3	3			2
vmbo lwoo	10							4	3
vmbo bbl/kbl en bbl				3	3	5	18	18	14
vmbo bbl/kbl en kbl		9	9	3	5	11	11	11	29
vmbo kbl/gl en gl en vmbo-breed	10	9	0	3	3		4	4	
vmbo gl/tl en tl	20	27	45	31	32	34	18	32	26
vmbo-t/havo	20	9		6	5	5	18		14
havo	10	9	36	14	13	13	11	14	11
havo/vwo	20	27		31	18	3	7	4	2
vwo	10	9	9	6	18	26	14	14	
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Noot: de in bovenstaande tabel vermelde percentages wijken iets af van de vergelijkbare tabel in het vorige rapport omdat de responsgroep 2010/11 niet helemaal overlapt met de responsgroep 2009/10.

Na enkele jaren van voortgezet onderwijs komen combinaties van schooltypen uiteraard minder vaak voor. Van de voormalige schakelklassers die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs gingen, gaat in het vierde jaar een groter deel naar de theoretische leerweg dan in het eerste en derde jaar. Ook gaat een groter deel naar het havo. Van de voormalige schakelklassers die in 2008/09 naar het voortgezet onderwijs gingen, gaat in het derde jaar een iets groter deel naar vmbo gl/tl en een groter deel naar vwo. Van de voormalige schakelklassers die in 2009/10 naar het voortgezet onderwijs gingen, gaat een jaar later een groter deel naar vmbo gl/tl.

In Tabel 5.4 geven we weer in hoeverre de voormalige schakelklasleerlingen na het eerste jaar van schooltype zijn veranderd. Voor leerlingen die in 2007/08 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd gaat het over jaar 1 versus jaar 4, voor leerlingen die in 2008/09 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd jaar 1 versus jaar 3 en voor leerlingen die in 2009/10 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd jaar 1 versus jaar 2.

Tabel 5.4 – De mate waarin voormalige schakelklasleerlingen van jaar 1 naar 4 (instroom vo in 2007/08) en van jaar 1 naar 3 (instroom voortgezet onderwijs in 2008/09) van schooltype veranderd zijn (rij%)

	Schooltype in jaar 4 vo (2007/08), jaar 3 vo (2008/09), jaar 2 vo (2009/10)						n totaal
	vmbo overig	vmbo-t	vmbo-t/ havo	havo	havo/ vwo	vwo	
2007/08							
<i>Schooltype jaar 1</i>							
vmbo overig	50	50					2
vmbo-t		100					2
vmbo-t/havo		50		50			2
havo				100			1
havo/vwo				100			2
vwo						100	1
2008/09							
<i>Schooltype jaar 1</i>							
vmbo overig	100						4
vmbo-t	27	64	9				11
vmbo-t/havo		50			50		2
havo		60	20			20	5
havo/vwo				36		64	11
vwo						100	2
2009/10							
<i>Schooltype jaar 1</i>							
vmbo overig	100						9
vmbo-t	20	60			20		5
vmbo-t/havo		100					5
havo				100			3
havo/vwo		50		50			2
vwo						100	4

De aantallen leerlingen in de tabel waarop de percentages zijn gebaseerd, zijn voor de leerlingen die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, niet erg hoog. De gegevens moeten daarom met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

De leerlingen die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs gingen, zitten vier jaar later over het algemeen nog op het niveau waarop zij zijn ingestroomd, en soms wat hoger.

Van de leerlingen die in 2008/09 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, gaan de leerlingen die kozen voor vmbo en vwo twee jaar later nog naar hetzelfde schooltype. Van de leerlingen die instroomden in het havo, is een groot deel afgestroomd naar vmbo-t, een kleiner deel zit er nog steeds of is opgestroomd naar vwo. Van de leerlingen die begonnen in vmbo-t is een klein deel afgestroomd naar vmbo (3 leerlingen), een enkeling is naar de combinatieklas theoretische leerweg/havo gegaan.

Van de leerlingen die in 2009/10 aan het voortgezet onderwijs begonnen, gaan de meeste leerlingen een jaar later nog steeds naar hetzelfde schooltype. Van de twee leerlingen die in havo/vwo startten, zit er nu één in vmbo-t en één in havo.

In Tabel 5.4 is geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat kinderen blijven zitten of een klas overslaan. In Tabel 5.5 is daarom weergegeven in welke klas de voormalige schakelklaskinderen in schooljaar 2009/10 zitten. Voor voormalige schakelklassers die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, zou dat zonder vertraging klas 4 zijn; voor de voormalige schakelklassers die in 2008/09 naar het voortgezet onderwijs gingen klas 3 en voor de voormalige schakelklassers die in 2009/10 naar het voortgezet onderwijs gingen klas 2. De leerlingen die in 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, laten we hier buiten beschouwing omdat zij nog geen vertraging opgelopen kunnen hebben.

Tabel 5.5 – De klas in het schooljaar 2010/11 van de voormalige schakelklasleerlingen (kolom%, tussen haakjes n)

Klas in 2010/11	2007/08 in jaar 1	2008/09 in jaar 1	2009/10 in jaar 1
1			4 (1)
2			96 (27)
3	27 (3)	95 (36)	
4	73 (8)	5 (2)	
	100	100	100

Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, zijn ondertussen drie leerlingen (27%) blijven zitten.

Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2008/09 naar het voortgezet onderwijs gingen, is nog niemand blijven zitten. Twee leerlingen (5%) zitten zelfs een klas hoger dan de andere leerlingen (was ook het geval in het eerste vervolgonderzoek). Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2009/10 de overstap naar het voortgezet onderwijs maakten, is er één in de eerste klas blijven zitten.

Ten slotte hebben we de verandering van schooltype en de mate van zitten blijven gecombineerd in het overzicht in Tabel 5.6.

Tabel 5.6 – Doorstroom van voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs: instroom voortgezet onderwijs in 2007/08 van jaar 1 naar 4, instroom vo in 2008/09 van jaar 1 naar 3 en instroom vo in 2009/10 van jaar 1 naar 2 (kolom%, tussen haakjes n)

	Eerste jaar voortgezet onderwijs in:		
	2007/08 % (n=10)	2008/09 % (n=35)	2009/10 % (n=28)
een jaar vertraagd of een niveau lager	30 (3)	20 (7)	11 (3)
lager type combinatieklas	20 (2)	17 (6)	21 (6)
onvertraagd, zelfde niveau	20 (2)	34 (12)	61 (17)
hoger type combinatieklas	20 (2)	23 (8)	4 (1)
een niveau of klas hoger of overgeslagen	10 (1)	6 (2)	4 (1)
Totaal	100	100	100

Ook hier geldt dat de aantallen leerlingen waarop de percentages in de tabel zijn gebaseerd voor het instroomjaar 2007/08 niet erg hoog zijn. De gegevens moeten daarom met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Naarmate de voormalige schakelklasleerlingen langer in het voortgezet onderwijs verblijven, wordt het aandeel leerlingen dat geen vertraging heeft opgelopen of niet van niveau is veranderd, kleiner. Van de leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, is in het jaar daarna 61 procent nog niet vertraagd of van niveau veranderd. Voor de leerlingen die in 2008/09 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, is dat 34 procent en voor 2007/08 20 procent. Zowel bij de leerlingen die in 2007/08, als 2008/09 en 2009/10 aan het voortgezet onderwijs begonnen, is het deel dat voor het laagste type van de combinatieklas heeft gekozen of een jaar is vertraagd, groter dan het deel dat voor het hoogste niveau van de combinatieklas heeft gekozen of een niveau hoger terecht is gekomen.

Van de leerlingen die in 2007/08, 2008/09, 2009/10 en 2010/2011 aan het voortgezet onderwijs begonnen, spijbelde in 2010/11 respectievelijk 17, 10, 6 en 2% regelmatig tot zeer vaak. In 2009/10 spijbelde 13% van de leerlingen die in 2007/08 aan het voortgezet onderwijs begonnen regelmatig tot zeer vaak, voor de leerlingen die in 2008/09 aan het voortgezet onderwijs begonnen was dit 3% en voor de leerlingen die in dat jaar aan het voortgezet onderwijs waren begonnen was dit eveneens 3%.

5.3.2 Rapportcijfers

Als indicatie voor de mate waarin de voormalige schakelklasleerlingen het niveau in het voortgezet onderwijs aan kunnen, hebben we de cijfers voor de vakken Nederlands, Engels en wiskunde op het meest recente rapport van de leerlingen opgevraagd. In Tabel 5.7 zijn de cijfers weergegeven naar schakelklasjaar en schooltype.

Tabel 5.7 – Gemiddelde rapportcijfers Nederlands, Engels en wiskunde op het laatste rapport van de voormalige schakelklasleerlingen (in schooljaar 2010/11, tussen haakjes n)

	Eerste jaar voortgezet onderwijs in:								
	2007/08			2008/09			2009/10		
	Ned	Eng	Wis	Ned	Eng	Wis	Ned	Eng	Wis
vmbo overig	6.5	6.4	5.9 (1)	6.2	6.4	6.4 (7)	6.7	6.2	7.2 (10)
vmbo-t	6.3	6.7	6.5 (5)	6.4	6.5	5.6 (13)	7.1	7.2	6.3 (9)
vmbo-t/havo	-	-	-	8.1	7.0	7.0 (2)	-	-	-
havo	5.0	6.4	5.7 (4)	6.0	5.9	6.2 (5)	6.6	5.8	6.7 (4)
havo/vwo	-	-	-	7.0	8.0	6.0 (1)	6.0	6.9	5.8 (1)
vwo	6.9	6.9	4.7 (1)	6.4	7.2	7.3 (10)	5.5	6.1	5.1 (4)

	Eerste jaar voortgezet onderwijs in:		
	2010/11		
	Ned	Eng	Wis
vmbo overig	6.9	7.2	7.0 (31)
vmbo-t	6.7	6.9	6.9 (17)
vmbo-t/havo	6.9	7.3	7.3 (9)
havo	6.0	6.3	6.8 (7)
havo/vwo	4.0	4.9	5.9 (1)
vwo	-	-	-

Op enkele onvoldoendes na (meestal van 1 leerling) zijn de gemiddelde cijfers in schooljaar 2010/11 voor Nederlands, Engels en wiskunde voldoende. We zien wat de cijfers betreft geen aanwijzingen dat de voormalige schakelklasleerlingen het niveau in het voortgezet onderwijs niet aan kunnen.

5.4 Vergelijking met de controlegroep

Om na te gaan of de voormalige schakelklasleerlingen ook op de langere termijn van deelname aan de schakelklas profiteren, zijn we ook in dit onderzoek nagegaan hoe hun loopbaan in het voortgezet onderwijs zich verhoudt tot die van kinderen die niet in de schakelklas hebben gezeten. We hebben de loopbanen en rapportcijfers van de voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs vergeleken met de loopbanen van een controlegroep van qua sociaal-etnische achtergrond en prestatieniveau vergelijkbare kinderen die niet in een schakelklas hebben gezeten. Die controlegroep hebben we, net als bij de voormalige kopklasleerlingen, samengesteld uit het laatste Prima-vo bestand. Om de onderwijspositie in het voortgezet onderwijs van de groepen leerlingen te kunnen vergelijken, hebben we opnieuw scores op de leerjarenladder berekend. In deze score zijn de verandering van schooltype en de mate van zitten blijven gecombineerd (zie ook paragraaf 4.4).

Voor vier groepen voormalige schakelklasleerlingen hebben we een vergelijking met de controlegroep gemaakt: voor leerlingen die in 2007/08, 2008/09, 2009/10 en 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. Zoals eerder aangegeven, gaat de eerstgenoemde groep leerlingen in schooljaar 2009/10 voor het vierde jaar naar het voortgezet onderwijs, de als tweede genoemde groep voor het derde jaar, de als derde genoemde groep voor het tweede jaar en de laatstgenoemde groep voor het eerste jaar. De controlegroep bestaat uit leerlingen die geen schakelklas hebben gevolgd, maar wel een vergelijkbare score hebben gehaald op de Cito-Eindtoets aan het eind van groep 8, vergelijkbare leercapaciteiten bezitten en een vergelijkbare etnische achtergrond hebben. Er kon nu (in tegenstelling tot bij de voormalige kopklasleerlingen) geen rekening worden gehouden met het opleidingsniveau van de ouders van de kinderen, omdat de aantallen voormalige schakelklasleerlingen hiervoor te klein zijn. In Tabel 5.8 zijn de resultaten weergegeven van de vergelijking van de vier onderscheiden groepen voormalige schakelklasleerlingen met de controlegroep.

Tabel 5.8 – Vergelijking van onderwijspositie en rapportcijfers in 2010/11 met de controlegroep voor voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08, 2008/09 en die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen

	2007/08		2008/09		2009/10		2010/11	
	Schakelklas gevolgd?		Schakelklas gevolgd?		Schakelklas gevolgd?		Schakelklas gevolgd?	
	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee
score op leerjarenladder	7.2	7.1	6.5	6.1	5.0	5.2	3.6	3.3
rapportcijfer Nederlands	5.9	6.3	6.4	6.5	6.6	6.3	6.7	6.6
rapportcijfer wiskunde	5.9	6.1	6.3	6.1	6.5	5.9	7.0	6.2
rapportcijfer Engels	6.6	6.5	6.7	6.6	6.5	6.8	7.0	6.8

De gemiddelde onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen is significant hoger dan die van de controlegroep bij de leerlingen die in de schooljaren 2008/09 en 2010/11 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. Ook in het jaar 2007/08 is de onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen hoger dan die van de controlegroep, maar het verschil is niet significant. Alleen in het instroomjaar 2009/10 is de gemiddelde positie van de voormalige schakelklasleerlingen iets lager dan die van de controlegroep, maar het verschil is niet significant.

De rapportcijfers van de vier onderscheiden groepen voormalige schakelklasleerlingen verschillen alleen voor wiskunde in schooljaar 2010/11 significant van die van de controlegroep. Het verschil is in het voordeel van de voormalige schakelklasleerlingen.

6 De belangrijkste conclusies

6.1 Inleiding

In opdracht van het ministerie van OCW hebben het ITS in Nijmegen en het Kohnstamm Instituut in Amsterdam in schooljaar 2006/07 en 2007/08 onderzocht welke varianten schakelklassen er waren opgezet, welke ervaringen de betrokkenen hadden met de uitvoering, en wat de effecten van de verschillende varianten waren op de taal, lees- en rekenprestaties van de kinderen en op hun zelfvertrouwen, gedrag en schoolwelbevinden. De resultaten van die onderzoeken lieten in het algemeen een positief beeld zien: de (overwegend allochtone) schakelklaskinderen hebben in beide schooljaren wat taal betreft méér leerwinst geboekt dan vergelijkbare kinderen in de controlegroep, zonder dat dit ten koste is gegaan van de rekenprestaties. Ook de kopklas heeft opgeleverd wat er van werd verwacht: de kopklassers hebben na het schakeljaar hogere scores op de Cito Eindtoets gehaald en hogere adviezen voor voortgezet onderwijs gekregen.

Om de vraag te beantwoorden of de schakelklasleerlingen de extra leerwinst uit het schakeljaar hebben vastgehouden, is tweemaal een vervolgonderzoek naar de schakelklaskinderen uitgevoerd. Voor kinderen die in 2006/07 in een schakelklas hadden gezeten was dat respectievelijk 2 en 4 jaar na de schakelklas, voor kinderen die in 2007/08 in een schakelklas hadden gezeten was dat respectievelijk 1 en 3 jaar na de schakelklas.

Eerste vervolgonderzoek: 1 of 2 jaar na de schakelklas

Het eerste vervolgonderzoek ging over de onderwijspositie 1 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2007/08) of 2 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2006/07) na de schakelklas. Uit dat onderzoek bleek dat bij de leerlingen die in een *onderbouw-schakelklas* hadden gezeten en nog steeds in het basisonderwijs zaten, de extra leerwinst bij Woordenschat en Rekenen weer wat was weggeëbd. Wat Begrijpend Lezen en Technisch Lezen betreft wisten ze de extra leerwinst wel vast te houden.

Met de leerlingen die in een *bovenbouw-schakelklas* hadden gezeten en inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan, ging het over de hele linie goed. Door het volgen van de schakelklas was hun prestatieniveau aan het eind van het basisonderwijs hoger dan wanneer zij géén schakelklas gevolgd zouden hebben, en dit hoge-

re niveau was ook in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs nog duidelijk zichtbaar.

De resultaten over de voormalige *kopklassers* in het voortgezet onderwijs stemden 1 of 2 jaar na de kopklas eveneens tot optimisme. Door het volgen van de kopklas gingen ze naar een hoger schooltype dan ze zonder de kopklas gedaan zouden hebben, en ze konden in dat hogere type goed meekomen. De investering van één jaar extra onderwijs in de kopklas hadden ze meer dan goed gemaakt.

Tweede vervolgonderzoek: 3 of 4 jaar na de schakelklas

In schooljaar 2010/11 is nogmaals een vervolgonderzoek bij de voormalige schakelklasleerlingen uitgevoerd, nu 3 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2007/08) of 4 jaar (voor schakelklaskinderen uit 2006/07) na het schakeljaar. De resultaten van dit tweede vervolgonderzoek zijn in dit rapport beschreven.

In het basisonderwijs is het onderzoek om onderzoekstechnische reden beperkt gebleven tot de leerlingen die ten tijde van dit onderzoek in groep 8 zaten, en in groep 4 of groep 5 in een schakelklas hadden gezeten. Bij de basisschool zijn de scores op de Cito-Eindtoets en de adviezen voor voortgezet onderwijs van deze kinderen opgevraagd. De voormalige schakelklasleerlingen die inmiddels naar het voortgezet onderwijs waren gegaan, zijn in het tweede vervolgonderzoek weer allemaal gevolgd. Aan de vo-scholen is gevraagd op welk schooltype de voormalige kopklassers en andere schakelklaskinderen in 2010/11 zaten, en wat hun meest recente rapportcijfers waren.

Van vrijwel alle voormalige schakelklaskinderen die bij het eerste vervolgonderzoek waren betrokken, hebben we informatie over hun verdere schoolloopbaan ontvangen. Het betreft 102 leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs, waarvan 70 leerlingen die in 2006/07 in een schakelklas hebben gezeten (respons 96%) en 32 in 2007/08 (respons 94%). De respons in het voortgezet onderwijs lag rond de 82 procent, en leverde informatie op over 206 voormalige kopklassers (96 uit 2006/07 en 110 uit 2007/08) en 228 voormalige schakelklasleerlingen die in een 'gewone' schakelklas hebben gezeten (52 uit 2006/07 en 176 uit 2007/08).

De gegevens over de voormalige schakelklaskinderen zijn vergeleken met de gegevens over leerjaar en prestaties van een controlegroep van leerlingen die qua sociaal-etnische herkomst (opleiding en herkomstland van de ouders) vergelijkbaar zijn.

Hieronder zetten we de belangrijkste resultaten van het onderzoek op een rij.

6.2 Resultaten tweede vervolgonderzoek

6.2.1 De voormalige schakelklasleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs

In het eerste vervolgonderzoek leek het erop dat de voormalige schakelklasleerlingen bij Woordenschat en Rekenen opnieuw een achterstand aan het opbouwen waren. Maar wanneer we nu kijken naar de Cito-scores en de adviezen van deze leerlingen in groep 8, dan vinden we daar geen aanwijzingen meer voor. De voormalige schakelklasleerlingen hebben zich hersteld en hun prestaties zijn weer verbeterd.

Wel moet worden opgemerkt dat de vergelijking tussen de Cito-scores van deze tweede vervolgmeting en de taalscores die bij de eerste vervolgmeting zijn gehaald niet helemaal zuiver te maken zijn, omdat in het onderdeel Taal van de Cito-Eindtoets verschillende taalgebieden zijn samengevoegd. Het onderscheid tussen Woordenschat, Technisch lezen en Begrijpend lezen zoals bij de eerste vervolgmeting was gemaakt, is daardoor bij de tweede vervolgmeting niet mogelijk zodat onduidelijk blijft hoe de afzonderlijke taalgebieden zich hebben ontwikkeld.

De adviezen die de voormalige schakelklaskinderen krijgen zijn iets lager dan die aan kinderen uit de controlegroep worden gegeven, maar de verschillen zijn nog maar klein.

6.3 De voormalige kopklassers in het voortgezet onderwijs

Onderwijspositie in 2010/11

In 2010/11 gaan de voormalige kopklasleerlingen uit 2006/07 voor het vierde jaar naar het voortgezet onderwijs en de voormalige kopklasleerlingen uit 2007/08 voor het derde jaar. De meeste voormalige kopklasleerlingen uit 2006/07 gaan naar vmbo-t en die uit 2007/08 naar havo. Een ongeveer gelijk deel van beide groepen gaat in schooljaar 2010/11 naar vwo. Een gering deel van beide groepen gaat naar de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo.

In het schooljaar 2010/11 is rond de 10 procent van beide groepen voormalige kopklassers blijven zitten. Een jaar eerder was dit voor de voormalige kopklassers uit 2006/07 nog 4 procent en van de voormalige kopklassers uit 2007/08 was nog niemand blijven zitten. Om na te gaan in hoeverre er sprake is van vertraging of verandering van niveau is de verandering van schooltype en de mate van zittenblijven gecombineerd. Vergeleken met het schooljaar ervoor, is in 2010/11 het aandeel voormalige kopklasleerlingen 2006/07 dat een jaar vertraagd is of op een lager niveau terecht gekomen meer dan verdubbeld (van 12 naar 28%). Bij de groep voormalige kopklassers 2007/08 zien we een minder sterke toename in de opgelopen vertraging (van 11 naar 16%). Het deel van de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 dat op een hoger niveau terecht is gekomen nam vergeleken met het schooljaar ervoor, toe (van

3 naar 6%). Dat geldt ook voor de voormalige kopklasleerlingen uit 2006/07 (stijging van 4 naar 9%).

Rapportcijfers voor Engels, Nederlands en wiskunde

Uit de gemiddelde cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde in de diverse onderwijstypen kan worden afgeleid dat de voormalige kopklasleerlingen uit 2006/07 gemiddeld genomen het niveau in het voortgezet onderwijs in het vierde jaar wat betreft Nederlands en wiskunde aankunnen. De cijfers voor die vakken zijn voldoende of net voldoende. Voor Engels zijn de rapportcijfers gemiddeld genomen onvoldoende.

Bij de voormalige kopklassers 2007/08 geven de cijfers voor Nederlands, Engels en wiskunde geen aanwijzingen dat de voormalige kopklassers 2007/08 het niveau in het voortgezet onderwijs niet aankunnen. Alle gemiddelde cijfers zijn voldoende.

De onderwijspositie in het derde en vierde jaar vergeleken met het advies

Binnen beide groepen voormalige kopklasleerlingen zijn er leerlingen die in 2010/11 op een lager niveau zitten dan geadviseerd aan het eind van het basisonderwijs, of tenminste een jaar zijn vertraagd. Bij de kopklasleerlingen 2006/07 is dit bijna een derde (31%), bij de kopklasleerlingen 2007/08 ruim een kwart (26%). De meisjes hebben in 2010/11 (net als een jaar eerder) een gunstiger onderwijspositie vergeleken met het advies dan de jongens. Dat geldt voor beide kopklasgroepen.

Spijbelen

Vergeleken met een jaar eerder is het spijbelen in 2010/11 toegenomen. Dit geldt voor beide kopklasgroepen. Bij de voormalige kopklasleerlingen 2006/07 zien we een toename van 8% naar 14% van de leerlingen dat regelmatig tot zeer vaak spijbelt, bij de voormalige kopklasleerlingen 2007/08 een toename van 7% naar 9%. Er is sprake van een licht negatieve samenhang (correlatie -0.26): hoe meer leerlingen spijbelen, hoe vaker er sprake is van vertraging, afstroom of keuze voor een lager schooltype.

De onderwijspositie van de voormalige kopklasleerlingen vergeleken met de controlegroep

In het voorgaande constateerden we dat inmiddels wat meer voormalige kopklasleerlingen vertraagd of afgestroomd zijn naar een lager schooltype. Maar dat is niet iets specifiek voor de voormalige schakelklaskinderen. Dat blijkt na een vergelijking met de loopbanen van een controlegroep van qua achtergrond en prestatieniveau vergelijkbare kinderen die niet in een kopklas hebben gezeten. Twee vergelijkingen zijn gemaakt. Bij de eerste vergelijking was de vraag: wat levert de investering van een extra jaar op? Bij de tweede vergelijking was de vraag: hoe doen de voormalige kopklassers het in het voortgezet onderwijs vergeleken met kinderen met eenzelfde Cito-Eindtoetscore en sociaal-etnische achtergrond die geen kopklas hebben gevolgd? Bij de eerste vergelijking zijn we uitgegaan van het prestatieniveau van de voormalige

kopklaskinderen van vóór het volgen van de kopklas, bij de tweede vergelijking zijn we uitgegaan van het prestatieniveau van de kinderen ná het volgen van de kopklas. Geconstateerd kan worden dat de voormalige kopklasleerlingen 2007/08 in 2010/11 - ook als rekening wordt gehouden met het extra geïnvesteerde jaar - een hogere onderwijspositie hebben bereikt dan vergelijkbare kinderen die géén kopklas gevolgd hebben.⁴ Het gaat bij de kopklassers uit 2007/08 om een verschil van 0.4 niveau, dan wel gemiddeld een 'voorsprong' van 0.4 jaar (4.8 maanden). Anderzijds halen de voormalige kopklassers significant lagere cijfers bij Nederlands en Engels dan de controlegroep. De cijfers zijn echter lager, maar nog steeds gemiddeld voldoende. Ook de tweede vergelijking valt positief uit voor de voormalige kopklasleerlingen. Voor beide groepen voormalige kopklasleerlingen (uit 2006/07 en 2007/08) kan geconstateerd worden dat zij vergeleken met qua sociaal-etnische achtergrond én Cito-Eindtoetscore vergelijkbare leerlingen die géén kopklas hebben gevolgd, in het vierde respectievelijk derde jaar een hogere onderwijspositie in het voortgezet onderwijs hebben. Het gaat om een verschil van respectievelijk 0.4 en 0.2 niveau dan wel gemiddeld een 'voorsprong' van 0.4 jaar en 0.2 jaar.

6.4 Voormalige 'overige' schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs

We hebben vier groepen voormalige schakelklasleerlingen (geen kopklassers) onderzocht die in respectievelijk 2007/08, 2008/09, 2009/10 en 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan. De meeste leerlingen die in schooljaar 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, zaten vóórdát zij naar de schakelklas gingen in groep 5. Leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, zaten voor de schakelklas merendeels in groep 6, en de meeste leerlingen die in 2007/08 of 2008/09 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd, zaten voor de schakelklas in groep 7. Net als bij de voormalige kopklasleerlingen vatten we eerst de onderwijspositie in 2010/11 van de verschillende groepen samen en bespreken we vervolgens de vergelijking met de controlegroep.

De onderwijspositie van leerlingen die in 2010/11 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan

Van de nieuwe instroom in 2010/11 is bijna de helft naar vmbo-bbl/bbk gegaan, ruim een kwart naar vmbo-t en ruim een kwart naar vmbo-t/havo of hoger. Bijna tweederde heeft het advies dat zij aan het eind van de basisschool ontvingen, precies opgevolgd. Dit is meer dan in de voorgaande instroomjaren 2007/08 tot en met 2009/10: toen

4 Deze vergelijking ontbreekt voor de voormalige kopklassers 2006/07, omdat hiervoor gegevens van een hoger leerjaar nodig zijn dan beschikbaar voor de controlegroep.

volgde bijna de helft het advies op. In de jaren 2007/08 tot en met 2009/10 koos bijna een derde hoger dan geadviseerd, in 2010/11 is dat ongeveer een zesde.

De onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08, 2008/09 en 2009/10 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan

In schooljaar 2010/11 gaan de leerlingen die in 2007/08 de overstap naar het voortgezet onderwijs hebben gemaakt daar voor het vierde jaar naar toe, de leerlingen die in 2008/09 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, voor het derde jaar en de leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, voor het tweede jaar. De aantallen leerlingen waarop de gegevens voor het instroomjaar 2007/08 zijn gebaseerd, zijn niet erg hoog. De gegevens over die groep moeten daarom met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

In 2010/11 gaan de meeste voormalige schakelklassers die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, naar vmbo-t en havo. Van de voormalige schakelklassers die in 2007/08 naar het voortgezet onderwijs gingen, gaat in 2010/11 ruim een vijfde naar havo/vwo (het jaar ervoor een vijfde), van de voormalige schakelklassers die in 2008/09 naar het voortgezet onderwijs was dit ruim een vijfde (het jaar ervoor de helft) en voor de voormalige schakelklassers die in 2009/10 naar het voortgezet onderwijs gingen, bijna een derde (het jaar ervoor eveneens bijna een derde).

Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08 de overstap maakten naar het voortgezet onderwijs, zijn ondertussen drie (van de elf) leerlingen (ongeveer een kwart) blijven zitten. Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2008/09 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, is nog niemand blijven zitten. Van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2009/10 aan het voortgezet onderwijs begonnen, is er één in de eerste klas blijven zitten.

Naarmate de voormalige schakelklasleerlingen langer in het voortgezet onderwijs verblijven, wordt het aandeel leerlingen dat geen vertraging heeft opgelopen of niet van niveau is veranderd, kleiner. Van de leerlingen die in 2009/10 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, is het jaar daarna drievijfde nog niet vertraagd of van niveau veranderd. Van de leerlingen die in 2008/09 en 2007/08 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs gingen, is dat respectievelijk een derde en een vijfde. Zowel bij de leerlingen die in 2007/08, als 2008/09 en 2009/10 aan het voortgezet onderwijs begonnen, is het deel dat voor het laagste type van de combinatieklas heeft gekozen of een jaar is vertraagd groter dan het deel dat voor het hoogste niveau van de combinatieklas heeft gekozen of een niveau hoger terecht is gekomen.

Spijbelen

Naarmate het leerjaar in het voortgezet onderwijs vordert, neemt het spijbelen toe. Bij de voormalige schakelklasleerlingen die het langst in het voortgezet onderwijs verblijven, spijbelt ongeveer een zesde (17%) regelmatig tot vaak, van de leerlingen die in 2010/2011 aan het voortgezet onderwijs begonnen, een vijftigste (2%).

Rapportcijfers. We zien wat de gemiddelde cijfers betreft geen aanwijzingen dat de vier groepen voormalige schakelklasleerlingen het niveau in het voortgezet onderwijs niet aan kunnen. Op enkele onvoldoendes na (meestal van 1 leerling) zijn de gemiddelde cijfers in schooljaar 2010/11 voor Nederlands, Engels en wiskunde voldoende.

Vergelijking met de controlegroep

Voor vier groepen voormalige schakelklasleerlingen (de leerlingen die in 2007/08, 2008/09, 2009/10 en 2010/11 voor het eerst naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan) hebben we een vergelijking met de controlegroep gemaakt. De controlegroep bestaat uit leerlingen die geen schakelklas hebben gevolgd, maar wel een vergelijkbare score hebben gehaald op de Cito-Eindtoets aan het eind van groep 8, vergelijkbare leercapaciteiten bezitten en een vergelijkbare etnische achtergrond hebben.

Net als in het vorige rapport laat de vergelijking zien dat de voormalige schakelklasleerlingen het hogere niveau dat zij dankzij de schakelklas bereikt hebben, hebben vastgehouden (instroomjaren vo 2007/08 en 2009/10) en soms zelfs hebben uitgebouwd (instroomjaren vo 2008/09 en 2010/11). De gemiddelde onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen die in de schooljaren 2008/09 en 2010/11 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, is significant hoger dan die van de controlegroep. De onderwijspositie van de voormalige schakelklasleerlingen die in 2007/08 en 2009/10 in het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd, verschilt niet significant van de controlegroep. De rapportcijfers van de vier onderscheiden groepen voormalige schakelklasleerlingen verschillen alleen in schooljaar 2010/11 voor wiskunde significant van die van de controlegroep. Het verschil is in het voordeel van de voormalige schakelklasleerlingen.

6.5 Conclusie

Het doel van de schakelklas is ervoor te zorgen dat leerlingen na één jaar intensief taalonderwijs op hun eigen niveau in de reguliere klas mee kunnen komen. Of dat doel wordt bereikt is in onderzoek lastig vast te stellen, omdat niet duidelijk is wat het eigen niveau van de leerlingen is. We kunnen het lange-termijn effect van de schakelklas alleen inschatten door de loopbanen en het prestatieniveau van de schakelklas-kinderen te vergelijken met dat van andere qua sociaal-etnische achtergrond vergelijkbare kinderen die *niet* in een schakelklas hebben gezeten.

In schooljaar 2009/10 is een eerste onderzoek uitgevoerd naar de loopbanen en prestaties ná de schakelklas. Daaruit bleek veel kinderen die in de onderbouw in een schakelklas hadden gezeten en nog steeds in het basisonderwijs zaten in de reguliere klas weer een achterstand aan het opbouwen waren voor wat betreft Woordenschat en Rekenen. Bij Technisch en Begrijpend lezen was dat niet het geval. De kinderen die in een bovenbouw-schakelklas hadden gezeten en inmiddels naar het voortgezet on-

derwijs waren gegaan, deden het daar goed. Het door de schakelklas bereikte niveau hadden ze vastgehouden en soms zelfs uitgebouwd. En de kopklassers bleken de investering van één jaar extra onderwijs meer dan goed te hebben gemaakt.

In het voorliggende onderzoek is vastgesteld hoe het weer een jaar later (2010/11) met deze voormalige schakelklasleerlingen gaat. De conclusie is dat de leerlingen die in dat schooljaar in groep 8 zaten, het basisonderwijs beter afsluiten dan we op grond van het vorige onderzoek hadden verwacht. Toen zag het er naar uit dat de achterstand in de reguliere klas weer verder opliep, maar daar blijkt aan het eind van het basisonderwijs toch geen sprake van te zijn. Het enige waar we niet zeker van zijn is het niveau op het onderdeel Woordenschat. Bij de vorige meting bleken de voormalige schakelklassen daarop de grootste achterstand te hebben, maar omdat we nu hebben gekeken naar de scores op de Cito-Eindtoets en Woordenschat daarin niet als een apart onderdeel is te onderscheiden, kunnen we helaas niet zeggen of er ook bij Woordenschat een verbetering is opgetreden. Maar het gemiddelde taalniveau van de schakelklasleerlingen, zoals gemeten door de Cito-Eindtoets, wijkt niet veel af van het niveau van de controlegroep.

Wat de voormalige schakelklasleerlingen in het voortgezet onderwijs betreft, is er vergeleken met het vorige onderzoek weinig veranderd. De kopklassers doen het nog steeds beter dan vergelijkbare leerlingen die niet in een kopklas hebben gezeten en opnieuw geldt dat ze de investering van één jaar extra ruimschoots hebben 'terugverdiend'. De voormalige schakelklasleerlingen die in een gewone schakelklas hebben gezeten (dus niet in een kopklas) en in 2007/08, 2008/09, 2010/11 of 2010/11 naar het voortgezet onderwijs zijn gegaan, doen het ook nog steeds even goed of zelfs beter dan vergelijkbare kinderen die niet in een schakelklas hebben gezeten. In aanmerking genomen dat ze mét een achterstand in een schakelklas zijn geplaatst, luidt de conclusie dat ze die achterstand hebben ingehaald en het resultaat van die inhaalslag hebben weten vast te houden tot in het voortgezet onderwijs.

Het blijft de vraag waarom leerlingen uit de onderbouw-schakelklassen direct na terugkeer in de reguliere klas een terugval lieten zien en de leerlingen uit de bovenbouw-schakelklassen niet. Wellicht was de overgang naar de gewone klas met meer kinderen en minder aandacht voor de jonge kinderen groter, of gaat de intensieve aandacht voor taal bij jongere kinderen meer ten koste van andere vakken (rekenen) dan bij oudere kinderen, of is het voor leerkrachten gemakkelijker om oudere kinderen voor de schakelklas te selecteren dan jongere kinderen omdat ze hun capaciteiten en motivatie beter in kunnen schatten.

We weten niet in hoeverre de voormalige schakelklaskinderen in de reguliere klas nog extra begeleiding hebben ontvangen en wat dan de aard van dergelijke begeleiding is geweest. Maar gezien de aanvankelijke terugval in de reguliere klas is het

zeker aan te bevelen om met name jonge schakelklasleerlingen ook ná het schakeljaar nog extra begeleiding te geven, en het schakeljaar te beschouwen als een onderdeel van een integrale aanpak die niet gedurende één jaar, maar gedurende de hele schoolloopbaan vorm moet krijgen.

Ondanks het feit dat we niet alle vragen over de schakelklassen kunnen beantwoorden, sluiten we de landelijke evaluatie schakelklassen na zes jaar positief af. In het schakeljaar zelf is de achterstand voor een groot deel ingelopen en daar profiteren de kinderen de jaren daarna nog steeds van. Deze gunstige resultaten rechtvaardigen de conclusie dat schakelklassen een goed instrument kunnen zijn om onderwijsachterstanden te bestrijden.

Literatuur

- Claassen, A. & Mulder, L. (2006). *Na vier jaar voortgezet onderwijs. Afsluitende rapportage over Prima-cohort 2000-8 in het vierde jaar, en de eindexamens van vmbo-leerlingen*. Nijmegen: ITS
- Driessen, G., Langen, A. van, & Vierke, H. (2006). *Basisonderwijs: Veldwerkverslag, leerlingegevens en oudervragenlijsten. Basisrapportage PRIMA-cohort-onderzoek. Zesde meting 2004/05*. Nijmegen: ITS.
- Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J. & Veen, I. van der (2009). *Cohortonderzoek COOL5-18. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08*. Nijmegen: ITS.
- Ledoux, G. & Mulder, L. (2007). *Tussenrapportage interviews schakelklassen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Mulder, L., Roeleveld J., Veen, I. van der & Vierke, H. (2005). *Onderwijsachterstanden tussen 1988 en 2002. Ontwikkelingen in basis- en voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Mulder, L., Roeleveld J. & Vierke, H. (2007). *Onderbenutting van capaciteiten in basis- en voortgezet onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Mulder, L., Hoeven, A. van der & Ledoux, G. (2007). *De opbrengsten van de pilot schakelklassen*. Nijmegen: ITS.
- Mulder, L., Hoeven, A. van der, Vierke, H., Ledoux, G., Veen, I. van der, Oud, W., Daalen, M. van & Roeleveld, J. (2008). *Inrichting en effecten van schakelklassen. Resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in schooljaar 2006/2007*. Nijmegen: ITS.
- Mulder, L., Hoeven, A. van der, Vierke, H., Veen, I. van der & Elshof, D. (2009). *Inrichting en effecten van schakelklassen. Resultaten van het evaluatieonderzoek schakelklassen in het schooljaar 2007/08*. Nijmegen: ITS.

Mulder, L., Veen, I. van der, Paas, T. & Elshof, D. (2011). *Onderwijsprestaties en schoolloopbanen na de schakelklas. Een vervolgonderzoek bij leerlingen die in 2006/07 of 2007/08 in een schakelklas hebben gezeten*. Nijmegen: ITS.

ISBN 978 90 5554 443 1
NUR 840